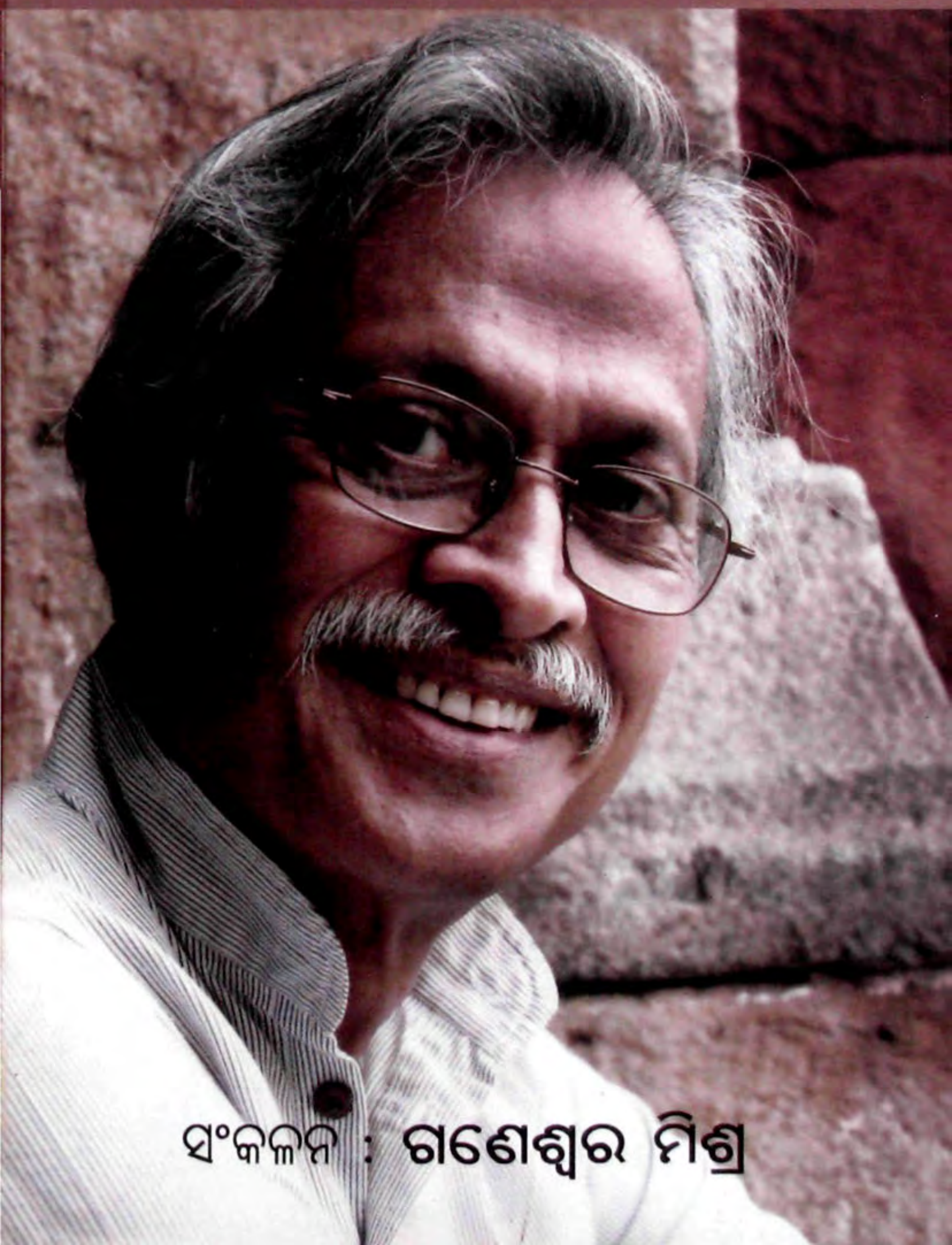
ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ: ବନ୍ଧୁତାର ଆସର

JAGANNATH PRASAD: BANDHUTĀRA ĀSARA

ସଂକଳନ : ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ:
ବନ୍ଧୁତାର ଆସର

ସଂ କ ଳ ନ
ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର

timepass

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ: ବନ୍ଧୁତାର ଆସର
ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସଂକଳନ

ପ୍ରକାଶକ : ଟା ଇ ମ୍ ପା ସ୍

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ : ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୦୧୩

jagannath prasad: bandhutara asara
compiled by **ganeswar mishra**

published & printed by **timepass**
950 (P), nk marg, baramunda, bhubaneswar, odisha, india

cover design : **saroj bal**
first edition : september 2013

₹ 80.00

ସୂଚନା

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ (ଜନ୍ମ- ୧୯୩୬) ଭାରତର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରମୁଖ କବି, ଲେଖକ ତଥା କଳା ସମାଲୋଚକ। ସେ ଲେଖନ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ କୃତି ଇଂରାଜୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ଅନୂଦିତ। ତେଣୁ ସର୍ବଭାରତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଏକ ପରିଚିତ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ। ସାହିତ୍ୟ କୃତି ପାଇଁ ସେ ରାଜ୍ୟ ଓ ଦେଶର ବହୁ ପୁରସ୍କାର ଓ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାର ପଟଚିତ୍ର ଉପରେ ତାଙ୍କର ପଥିକୃତ ଗବେଷଣା ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଗବେଷକ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଣି ଦେଇଛି- ତେବେ ବଡ଼କଥା ହେଲା, ତାଙ୍କର ଗବେଷଣାର ପରିଣାମ ହୋଇଛି ଜାତୀୟ ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଟଚିତ୍ର- ବା ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ- ଓଡ଼ିଶାର ପାରମ୍ପରିକ ଚିତ୍ରକଳାର ଆଦର ଓ ସ୍ୱୀକୃତି।

ସାହିତ୍ୟ ଓ ଚିତ୍ରକଳାରେ ଗବେଷଣା ବ୍ୟତୀତ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ। ଭାରତର ଶିଶୁ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ବିକାଶରେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ସୁବିଦିତ।

୧୯୮୪ରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଶାସନ ସେବା (ଆଇଏଏସ୍)ରୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ ନିଜର ସମସ୍ତ ସମୟ ଓ ଶକ୍ତି ସାହିତ୍ୟ, କଳା ତଥା ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ କରିଆସିଛନ୍ତି। କ୍ୱଚିତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଭଳି କରିପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେହୁଏ।

ଏ ପୁସ୍ତକରେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ବା କଳାକୃତିର ଆଲୋଚନା କରାଯାଇନାହିଁ। ଏହା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ମୋ ଲିଖିତ 'ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ: ସୃଜନ ଯାତ୍ରା' (ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ୨୦୧୦) ଏବଂ ମୋ ସଂପାଦିତ 'ୱର୍ଡ଼ସ୍ ଅନ୍ କ୍ୟାନ୍‌ଭାସ୍: ଜେପି ଦାସ ଆଣ୍ଡ୍ ହିଜ୍ ୱାର୍କ୍' (ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ, ୨୦୦୫) ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି। ଆଗ୍ରହୀ ପାଠକ ଓ ଗବେଷକମାନେ ସେ ଦୁଇଟି ପୁସ୍ତକ ପାଠକଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳାକୃତି ସଂପର୍କରେ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା କରିପାରିବେ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ।

ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଦୁଇଟିର ପ୍ରଣୟନ ସମୟରେ ମୁଁ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ବହୁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲି। ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଦୁଇଟିରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ସୁଯୋଗ ନଥିଲା। ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କର କେତେକ ବନ୍ଧୁ ତଥା ସହକର୍ମୀ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଲେଖିଥିବା କେତୋଟି ରଚନା ଏ ପୁସ୍ତକରେ ସଂକଳିତ ହୋଇଛି ମାତ୍ର। ଛାତ୍ର, ଗବେଷକ, ପ୍ରଶାସକ, ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ଭାବରେ ଯେତେ ନୁହେଁ, ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଏ ରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଛି। ପୁସ୍ତକଟି ହୁଏତ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଜୀବନର ଏକ ଆଭାସ ଚିତ୍ର; ତାଙ୍କ ସୃଜନସତ୍ତାର ପଛଭୂମି।

'ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ: ସୃଜନ ଯାତ୍ରା' ଓ 'ୱର୍ଡ଼ସ୍ ଅନ୍ କ୍ୟାନ୍‌ଭାସ୍'ର ପରିଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ 'ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ: ବନ୍ଧୁତାର ଆସର'କୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ।

ଗଣେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର

୧୪.୦୬.୨୦୧୩

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ:
ବନ୍ଧୁତାର ଆସର

ଆମର ପିଲାଦିନ

ମୁରଲୀଧର ଶତପଥୀ

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ (ଯାହାଙ୍କୁ ମୁଁ ପିଲାଦିନୁ 'ଜଗନା' ବୋଲି ଡାକି ଆସୁଛି) ମୋର ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ। ଆମର ପରିଚୟ ୧୯୪୩ ମସିହାରୁ। ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲ୍‌ରେ ମୋର ବାପା ଓ ଜଗନ୍ନାଥର ବାପା ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ। ଆମେ ପାଖାପାଖି ଘରେ ରହୁଥିଲୁ ଏବଂ ଏକା ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିଲୁ। ଏକାଠି ପଢ଼ିବା, ଏକାଠି ଖେଳିବା ଓ ଏକାଠି ବୁଲିଯିବା ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ ଧରାବନ୍ଧା ରୁଟିନ ଭଳି ହୋଇଯାଇଥିଲା।

ପିଲାଦିନରୁ ହିଁ ଜଗନ୍ନାଥର ପ୍ରତିଭା ଜଣାପଡୁଥିଲା। ମୋର ମନେ ଅଛି, ଥରେ ଆମ ଶ୍ରେଣୀର ହାତଲେଖା ପତ୍ରିକାରେ ପଣ୍ଡିତ ମଦନ ମୋହନ ମାଲବ୍ୟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ଆଙ୍କିଥିଲା। ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଅଙ୍କା ହୋଇଥିବା ସେ ଚିତ୍ରଟି ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯାଇଥିଲେ। କ୍ଲାସ୍‌ରେ ପ୍ରଥମ ହେବା ସହିତ ଛୋଟ କବିତା ଲେଖିବା ଓ ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ଜଗନ୍ନାଥର ପିଲାଦିନରୁ ହିଁ ସଉକ୍ ଥିଲା। ଆଜି ତାର ପ୍ରତିଭା ସାରା ଦେଶରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଓ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଛି।

ବୋଧହୁଏ ୧୯୪୮ ମସିହାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ବାଣପୁର ଛାଡ଼ି କଟକ ମିଶନ୍ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଗଲା। କିନ୍ତୁ ଛୁଟି ହେଲେ, ବିଶେଷ କରି ଦଶହରା ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମଛୁଟିରେ ବାପାଙ୍କ ସହିତ ଜଗନ୍ନାଥ ବାଣପୁର ଆସୁଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଆମେ ଦୁହେଁ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳ ଓ ଉପରବେଳା ବୁଲିବାକୁ ଯାଉଥିଲୁ। ସ୍ୱର୍ଗୀୟ

ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର (କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ) ଆମ ଘର ପାଖରେ ରହୁଥିଲେ। ତାଙ୍କର ଘର ଥିଲା ଠିକ୍ ମୁଖ୍ୟ ରାସ୍ତା ଉପରେ। ସେ ମଧ୍ୟ ଛୁଟିରେ ଆସି ବାଣପୁରରେ ରହୁଥିଲେ। ଯଦିଓ ସେ ଆମ ଦୁହିଙ୍କୁ ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ, ଆମେ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଡରୁଥିଲୁ। ବୁଲି ଗଲାବେଳେ ଆମ ଦୁହିଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ର ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ (ବିଶେଷ କରି ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସ ଉପରେ) ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁଥିଲେ। ମୋର ମନେ ଅଛି, ଥରେ ସେ ଆମକୁ ନିକଟସ୍ଥ ଭାଲେରୀ ପର୍ବତ ଉପରେ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା କରିବାକୁ କହିଲେ। ଭାଲେରୀ ପର୍ବତ ବାଣପୁରର ପୂର୍ବରେ ଓ ଆମେ ରହୁଥିବା ଜାଗାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଉଥାଏ। ଆଉଥରେ ସେ ସଂଧ୍ୟାବେଳର ଦୃଶ୍ୟ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ କହିଲେ। ତାଙ୍କର ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରାୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଥିଲା ଓ ମୁଁ ଅଳ୍ପକେ ଖସିଯାଉଥିଲି। ତା ପରଠାରୁ ଆମେ ଦୁହେଁ (ଆମର ପିଲାଳିଆ ବୁଦ୍ଧିରେ) ପଣ୍ଡିତ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆଡେଇବା ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟ ରାସ୍ତାରେ ନ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ରାସ୍ତା ଦେଇ ବୁଲିବାକୁ ଗଲୁ।

ଆଜି ସେ ସବୁ ପିଲାଦିନର କଥା ମନେ ପଡିଲେ ରୋମାଞ୍ଚ ଜାତ ହୁଏ।

ସମୟକ୍ରମେ ଆମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କଲେଜ୍‌ରେ ପଢ଼ିଲୁ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତି ଆଦରିଲୁ। ମୁଁ ଜଣେ ଇଞ୍ଜିନିଅର ହେଲି ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶାସନ ସେବାରେ ଯୋଗ ଦେଲା। ଆମ ଦହିଙ୍କର ପୁଣି ଦେଖା ହେଲା ୧୯୬୫ ମସିହାରେ ଭବାନୀପାଟଣା ସହରରେ। ଜଗନ୍ନାଥ ଥାଏ କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟର। ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଟ ମରୁଡି ଯୋଗୁ ସମଗ୍ର କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡିଥାଏ। ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଓ ଜଳାଭାବ ଯୋଗୁ ମଣିଷ ଓ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଉଥାନ୍ତି। ଜିଲ୍ଲାର ମୁଖ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ଭାବେ ଜଗନ୍ନାଥ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ନେତୃତ୍ୱ ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇଥିଲା। ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରୀୟ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ସେହି ଭୟଙ୍କର ପରିସ୍ଥିତିକୁ ମୁକାବିଲା କରିବାରେ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନ ସଫଳ ହୋଇଥିଲା। ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ୩୫ ବର୍ଷ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗତ ୨୦୦୦ ମସିହାରେ କଳାହାଣ୍ଡି ବାସିନ୍ଦା ମୋର ଜଣେ ପୁରାତନ ବନ୍ଧୁ କହିଥିଲେ ଯେ 'ଶ୍ରୀ ଜେ.ପି. ଦାସଙ୍କ ପରି ଆଉ କେହି କଲେକ୍ଟର କଳାହାଣ୍ଡିକୁ ଆସିନାହାନ୍ତି।'

ଜଗନ୍ନାଥ ସଙ୍ଗରେ ପୁଣି ଯୋଗାଯୋଗ ହେଲା ସତୁରୀ ଦଶକରେ ଆଦ୍ୟ ଭାଗରେ। ଜଗନ୍ନାଥ ନିର୍ମାଣ ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଧିକାରୀ (ସେକ୍ରେଟାରୀ) ହୋଇ

ଯୋଗ ଦେଲା । ମୁଁ ସେହି ବିଭାଗ ଅଧୀନରେ ଚାକିରୀ କରୁଥିଲି । ଯାହା ସଚରାଚର ହୋଇଥାଏ ଯେ ତଳିଆ ଅଧିକାରୀମାନେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଧିକାରୀଙ୍କର ଗୁଣାବଳୀ ବା ଦୋଷ ତୃଟି ସୁଯୋଗ ପାଇଲା ମାତ୍ରେ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଗର୍ବର ସହିତ କହୁଛି ଯେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସବୁ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଓ ସମ୍ମାନର ପାତ୍ର ହୋଇଥିଲା ।

ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିଅର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଛୋଟ ଦିନରୁ

ଗଣେଶ୍ୱର ଦାସ

ପରିଚୟ ଅତି ଛୋଟ ଦିନରୁ। ସେ ଆମ ଘରେ ନଚେତ୍ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରେ। ନିଜର କିଛି ପ୍ରତିଭା ନ ଥିଲେ ବି ପ୍ରତିଭାକୁ ଆଦର କରି ଜାଣିଥିଲି। ତେଣୁ ଦୁହିଙ୍କ ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ରାସ୍ତାରେ କିଛି ବାଧା ଉପୁଜି ନଥିଲା। ଘର ଏକବାରେ ପାଖାପାଖି। ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷାର କୃତିତ୍ୱ ହିଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା ମତେ। କାହିଁକି କେଜାଣି ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ଆବୈଜ୍ଞାନିକ ଆରୋହାନୁମାନର ଆରୋହଲମ୍ଫନ ବଳରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗୁଣର ଉତ୍କର୍ଷ ବିଷୟକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଗଲି। ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ନିୟମ ଲଂଘନ କରାଯାଇ ପାରିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ହୃଦୟର ପବିତ୍ର ଅନାବିଳ ନିୟମ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚାଇବ, ତାହା ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ନିୟମଠାରୁ ଅଧିକ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଇଗଲି। ଛୋଟ ପିଲାଟିର ସବୁଗୁଣ ମତେ ଭଲ ଲାଗିଲା। ତାଙ୍କ ବାପା ଥିଲେ ବିଜ୍ଞ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ଅଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ। ବିଦ୍ୟା ଆହରଣ ଓ ବିଦ୍ୟାଦାନ ପ୍ରତି ଏତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଏତେ ଆକର୍ଷଣ- ମତେ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରି ଦେଇଥିଲା। ଦାଣ୍ଡ ଘର ସାରା ବହି ଖାତା ବିଛା ହୋଇ ପଡିଥାଏ। ବହିମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଅନେକ ସମୟ କଟାନ୍ତି ସାର୍। ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ବହିପତ୍ର ସବୁ ସଜାଡି ଦିଅନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥ ବାରଣ କରନ୍ତି, କାରଣ ଥରେ ସଜାଡି ଦେଲେ ବାପାଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ବିଘ୍ନ ସୃଷ୍ଟି ହେବ।

ସାର୍ ସଂଧ୍ୟାରେ ବୁଲିଗଲା ବେଳେ ମତେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନିଅନ୍ତି।

ଗପ ଛଳରେ କେତେ ପାଠ ଆଲୋଚନା କରିଯାଆନ୍ତି, ସାର୍‌ଙ୍କୁ ବେଶୀ ବେଶୀ ଜାଣୁଥାଏ। ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଯେତେ ଜାଣିଲେ ବି ସେତେ ଅଜଣା ରହିଯାଉଥିବା ପରି ମନେ ହେଉଥାଏ। ସେଦିନ ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଝରକା ବାଟେ ଅନାଇ ଦେଖିଲି ସେ କଣ ଲେଖିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ। କଣ ଲେଖୁଛି ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ, ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଲି। କିଛି ସମୟ ପରେ ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ନିଜେ ଲେଖିଥିବା ଗୋଟିଏ କବିତା ଦେଖାଇଲେ। ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କବିତାଟିକୁ ସାଇତି ରଖିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଝଡ ଝଞ୍ଜା ଭିତରେ ସେ ମୂଲ୍ୟବାନ ସମ୍ପଦଟିକୁ ହରାଇ ବସିଲି। ପରେ ପରେ ବହୁତ କବିତା ସେ ଲେଖିଥିଲେ । ସେ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ିବାରେ ବହୁତ ଆନନ୍ଦ ମିଳୁଥିଲା। ଯେଉଁ କବିତା ଉନ୍ମାଦନା ସୃଷ୍ଟି କରେ, ଯେଉଁ କବିତାକୁ ବଡ ପାଟିରେ ପଢ଼ିଲେ ଦେହରେ ଶିହରଣ ଖେଳିଯାଏ, ଅର୍ଥରେ କ୍ଲିଷ୍ଟତା ନ ଥାଏ, ସେମିତି କବିତା।

ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର ସମିତି ପକ୍ଷରୁ ବାର୍ଷିକ ବିଷୁବ ମିଳନର ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ। ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଅତିଥି କରି ଅଣା ଯାଉଥିଲା। ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର ସାଧନା ପାଇଁ ସମ୍ମାନିତ ଓ ପୁରସ୍କୃତ କରିବାର ପରମ୍ପରା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ କରି ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲା ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର ସମିତି ତରଫରୁ। ବିଶିଷ୍ଟ ବକ୍ତାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବାଳକ ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଉଥିଲେ। ପିଲାଦିନୁ ସେଇ ଅଭ୍ୟାସ- ଅଳ୍ପ କହିବେ, ଭଲ କହିବେ। ତାଙ୍କର ଭାଷଣ, ସ୍ୱରଚିତ କବିତା ଆବୃତି, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ ଇତ୍ୟାଦିରେ ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡୁଥିଲି। ମୋର ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଉଭୟଙ୍କର ଲେଖା ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର ମୀନାବଜାରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । କି ଆନନ୍ଦ, କି ଉତ୍ସାହ ସେତେବେଳେ ! ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ସେ ବି ପୁରସ୍କୃତ ହେଉଥିଲେ, ସେ ଥିଲେ ମୋ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହର ଉତ୍ସ। ମୁଁ ବି କିଛି କିଛି ଲେଖାଲେଖି କଲି। ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉପରେ ଲିଖିତ ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ 'ବିଷୁବର ଲେଖକ' ବିଷୁବ ମିଳନ ବିଶେଷାଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା।

ଆମ ଘରକୁ 'ସମାଜ' ନିୟମିତ ଭାବରେ ଆସୁଥିଲେ ବି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କବିତାମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର' ପ୍ରତି ମୋର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଲା। ଏପରିକି ୧୯୫୩ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସ ବେଳକୁ ମୁଁ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବା ଲାଗି ବନାରସ ଗଲା ବେଳେ ବନାରସ୍‌କୁ ନିୟମିତ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପଠାଇବା ଲାଗି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ

କରିଯାଇଥାଏ। ୧୯୫୩ ମସିହାରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅନେକଗୁଡିଏ କବିତା ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ।

ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଏବଂ ତତ୍‌ଜନିତ ପାଠ ପଢ଼ାରେ କ୍ଷତି ମୋ ମନବଳକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥାଏ। ଏମିତି ବି ପ୍ରକୃତିଗତ ମୁଁ ନୈରାଶ୍ୟବାଦୀ ଥିଲି। ଜଗନ୍ନାଥ ମତେ ବହୁତ ବୁଝାନ୍ତି। ବଞ୍ଚିରହିବାର ଆଲୋକକୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି। ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କର କବିତା 'କର ନାଇଁ ଆଉ ଶୋଚନା' ମୋ ମନରେ କିଛିଟା ଆଶାର ସଞ୍ଚାର କରି ପାରିଥିଲା। ସେ କବିତାଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧାଡି ମୋ ପାଇଁ ଶାନ୍ତିର ବାର୍ତ୍ତା ପହଞ୍ଚାଉଥାଏ।

ମରଣଭୀତ ହେ ଆଖି ଖୋଲି ଦେଖ ଜୀବନ ସେ, ନୁହେଁ ମରଣ
ହତାଶାର ତଳେ ଆଶାର ରହିଚି ସୂଚନା
ବେଦନାସିକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ହେଁ ତେଣୁ କର ନାହିଁ ଆଉ ଶୋଚନା।

ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଅଧକ୍ଷ, ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ସେବା
(ସଂସ୍କରଣ-୨୦୦୭ରୁ ଗୃହୀତ)

ଜୀବନରେ ଚଲାପଥେ

ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ

ଢିଙ୍କି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ମଧ ଧାନ କୁଟିବ। କଲେଜ ଜୀବନରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବାର ଯେଉଁ ନିଶା ଥିଲା, ତାହା ପୁନର୍ବାର ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଲା। ଅଳ୍ପଦିନ ମଧରେ କେତେଜଣ ଉତ୍ସାହୀ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ଆରମ୍ଭ କଲି ଅଭ୍ୟୁଦୟ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ରବିବାର ଅପରାହ୍ନରେ ସତୀଚଉରା ଶ୍ମଶାନ ନିର୍ଜନ ପରିବେଶରେ ଆମର ବୈଠକ ବସୁଥିଲା କୌଣସି ଏକ ବୃକ୍ଷତଳେ ଶୀତ ପରିବେଶରେ। ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ଉପରେ ଆଲୋଚା ହୁଏ। ମୋ ସହଯୋଗୀ ଥିଲେ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର। ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଉତ୍ସାହୀ ଛାତ୍ର ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ପ୍ରଥମରୁ, ସେମାନେ ହେଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ, ସୁଧାଂଶୁ ରାଉତରାୟ, ବିବେକାନନ୍ଦ ଦାଶ, ରାମନାରାୟଣ ହୋତା ଓ କୈଳାଶ ବିହାରୀ ଦାସ। ଏହି ଛାତ୍ରମାନେ ଆଜି ନିଜ ନିଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି। ଜଗନ୍ନାଥ ଜଣେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ଥିଲେ ଏବଂ ଛାତ୍ର ବୟସରେ ଭଲ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ। ସେ ଥିଲେ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର।

ବେଳେବେଳେ ଆମର ଏହି ସତୀଚଉରା ବୈଠକକୁ ପଣ୍ଡିତ ବାନାମ୍ବର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଧାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଉଥିଲା ଭାଷଣ ଦେବା ପାଇଁ।

(ଜନସୁଧା, ଜାନୁଆରୀ ୨୦୦୭)

ପ୍ରଥମ କବିତାର ପାଠକ

ମହେଶ୍ୱର ମହାନ୍ତି

ମଫସଲ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ଭବିଷ୍ୟତରେ କଣ ଗୋଟାଏ ହେବ ବୋଲି କିଛି ଚିନ୍ତା କରି ନ ଥିଲି। ଗପ କବିତା ଲେଖୁଥିଲି, ତାହା ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଛପା ହେଉଥିଲା। ସେଇ କାରଣରୁ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା। ଶେଷରେ ଏଭଳି ହେଲା, ବୃତ୍ତି ଜୀବନରେ ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ାଇଲି, ପଢ଼ିଲି, ଆଲୋଚନା କଲି। କବି ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲି, ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇଲି; ଅଥଚ କିଶୋର ବିୟସରେ ଏଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଥିବା ଏବଂ ଅଭିଭୂତ କରିଥିବା ଜଣେ କବିଙ୍କୁ ଖୋଜି ପାଇଲି ନାହିଁ। ଦୀର୍ଘ ୫୦ବର୍ଷ ଧରି ତାଙ୍କର ନୀରବ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିଛି, ହେଲେ ସଫଳ ହୋଇପାରି ନାହିଁ। ବେଳେ ବେଳେ ସେ ନାଆଁଟି ଦ୍ୱିତୀୟା ଚାନ୍ଦ ଭଳି ମନରେ ଉଙ୍କିମାରି ପରକ୍ଷଣରେ କେଉଁଆଡେ ଲିଭିଯାଏ। ଆଉ ବେଳେବେଳେ ସେ ପଛପଟୁ ଆସି ମୋର ଦୁଇ କାନ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ହାତ ଭରା ଦେଇ କିଶୋର ବୟସରେ ପଢ଼ିଥିବା କବିତାର କେଇପଦ କାନ ପାଖରେ ଗୁଣୁଗୁଣୁ କରି ଗାଇ ଦେଇ, ମୁଁ ବେକ ଭାଙ୍ଗି ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଲାବେଳକୁ କୁଆଡେ ଲୁଚିଯାଆନ୍ତି। ଏଇଭଳି ଗୋଟିଏ କବିତା ଥିଲା-

ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରେ ତୁମେ ଶାୟିତା କେ ପାଷାଣ ରୂପସୀ
ଯୌବନର ଅଭିଶାପ ଘେନି କିବା ମଞ୍ଜୁଳା ଉର୍ବଶୀ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତବ ଆକାଶର ଶାନ୍ତ ଛବି, ଅବନତ ଧରା
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାସିକ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାବାଳା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାୟିତ ନଭ ଆତ୍ମହରା।

ମଲାଟରେ ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ଛବି ନ ଥିବା ତିନିଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପୁସ୍ତକର ଏଇଟି ଥିଲା ପ୍ରଥମ କବିତା। ପୁସ୍ତକର ନାଆଁ ମନେ ନାହିଁ, କେବଳ କବିଙ୍କର ନାଆଁ ମନେ ଅଛି, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ। କେଉଁ ଏକ ଉପନ୍ୟାସର କାହାଣୀ ଭଳି ଦୀର୍ଘ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ମନେ ମନେ ନୀରବରେ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିଛି ଏଇ କବିଙ୍କୁ।

ସ୍କୁଲ ଜୀବନରେ ମୋର କେତୋଟି କବିତା କଲିକତାରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଆସନ୍ତାକାଲିର କିଶୋର ସଂସାର ବିଭାଗରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଛପାଯାଇଥିଲା। ସେଇ ଅବସରରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ନିୟମିତ ଆସନ୍ତାକାଲି ଖଣ୍ଡିଏ ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢୁଥିଲି। ସେଇ ଆସନ୍ତାକାଲିରେ ପ୍ରାୟ ୧୯୫୩/୫୪ ବେଳକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ନାମରେ ନିୟମିତ କବିତା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା। ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ସେଥିରୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଧାଡିଏ ଦୁଇ ଧାଡି ମନେ ଅଛି -

ମତେ ଆଜି ଦୂରେ ଧୂସର ମରୁର
ପାନ୍ଥ ନିବାସ ଡାକେ
ପାନ୍ଥଶାଳାର ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନ ବ୍ୟାକୁଳ କରିଛି ପ୍ରାଣ।
(ଏହି କବିତାର ଶିରୋନାମା ମନେ ନାହିଁ।)

ସେଦିନର ସେଇ କିଶୋର ପ୍ରାଣକୁ ଅଧିକ ଅଭିଭୂତ କରିଥିଲା ଆଉ ଗୋଟିଏ କବିତା, ଯାହାର କିଛି ଅଂଶ ମନେ ପଡୁଛି-

ରକ୍ତର ତଳେ ନାମହୀନ କେଉଁ
ଜୀବାଣୁର ଦଳ ଛୁଟେ
ମଣିଷ ଦେହରୁ ତିଳତିଳ କରି
ରକତ ମାଉଁସ ଲୁଟେ।

ଏ ପଦଟି ମନକୁ ଖୁବ୍ ପାଇ ଯାଇଥିଲା। ମୋର ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ଏତେ ପ୍ରଖର ନୁହେଁ। ଏହାକୁ ପାଠ ଘୋଷିଲା ଭଳି ମୁଖସ୍ଥ କରି ନ ଥିଲି। କିଶୋର ବୟସରେ ବୋଧେ ଏଇଭଳି ମନଛୁଆଁ ଗୀତ ବା କବିତା ବଳେ ବଳେ ମନେ ରହିଯାଏ। ଏଇଭଳି ଆଉ ଗୋଟିଏ ମନଛୁଆଁ କବିତାର କିୟଦଂଶ ହେଉଛି :

ଗର୍ଜେ କମାଣ ଗର୍ଜଇ ପରମାଣୁ
ଧ୍ୱଂସର ମହା ଅଗ୍ନି ତୋଳଇ ଶିଖା
ମଣିଷ କରିଛି ମଣିଷରେ ଆଜି ଦାସ।

ଆଉ ମନେ ପଡୁନାହିଁ। ବୟସ ଆଗେଇ ଯିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସ୍ମୃତି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଉଛି। ଏଇଟି ଆସନ୍ତାକାଲିରେ ଛପାଯାଇଥିଲା କି ସେଇ ତିନି ଅକ୍ଷରିଆ ବହିରେ ଛପାଥିଲା, ମନେ ନାହିଁ।

୫୦ ବର୍ଷ ତଳର ଜଗନ୍ନଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ନାମଟି ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ମୁଁ କେବେ ଯୋଡି ପାରି ନ ଥିଲି। ବର୍ତ୍ତମାନର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ କେତେ ବର୍ଷ ହୋଇଥିବ କି ? ସେ କଣ ସେତେବେଳକୁ କବି ହେଲେଣି, ତାଙ୍କର ପୁଣି ବହି ଛପାଯିବ ? ସେତେବେଳର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ନିଶ୍ଚେ ଜଣେ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିବେ, ପରିଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାଧାରାର ମଣିଷଟିଏ ହୋଇଥିବେ। ସେ କୁଆଡେ ହଜିଗଲେଣି, ତାଙ୍କ ଖବର କେହି ରଖି ନାହାନ୍ତି। ଏଇଭଳି ଏକ ଦୃଢ଼ ନିଶ୍ଚିତ ଭ୍ରମ ଧାରଣା ମନରେ ଘୋଷଣା କରି ତାଙ୍କୁ ସେଇଠି ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲି।

ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ବର୍ଷ ତଳେ, ମୋର ପ୍ରତିବେଶୀ ଅଧ୍ୟାପକ ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ କୌଣସି ଏକ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଥରେ ଏଇ କଥାଟି ପଚାରିଲି। ସେ ସନ୍ଦେହମିଶ୍ରିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, 'ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ। ହୁଏତ ସେଇ ହୋଇପାରନ୍ତି। ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେ ଆଧୁନିକ କବିତା ଲେଖୁଛନ୍ତି।'

ଏଣିକି ଗୋଟିଏ ସୂତ୍ର ମିଳିଗଲା ଏତେ ଦିନ ପରେ। ନୀରବ ଅନ୍ୱେଷଣ ଅପେକ୍ଷା ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନଟି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବହୁ ଆଗରୁ ଥୋଇଥିଲେ ଅଥବା ଟିକିଏ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ଖଟାଇଥିଲେ ହୁଏତ ଏଭଳି ଘନ କୁହୁଡି ଭିତରେ ଏତେକାଳ ରହିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ ପିଲାଦିନୁ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ। କିଶୋର ବୟସରେ ତାଙ୍କର ବହି ଛପା ହୋଇଥିଲା ? ବାସ୍, ତା ପର ଘଟଣା ଠିକଣା ଓ ଟେଲିଫୋନ ନମ୍ବର ମୋ ପାଖରେ ନ ଥିଲା। ତାହାକୁ ସଂଗ୍ରହ କଲି ଅନ୍ୟ ସୂତ୍ରରୁ। ମିଳିଗଲା ମୋର ଉତ୍ତର। ସେଇ ତିନି ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ କବିତା ପୁସ୍ତକର ନାମ ହେଉଛି 'ସ୍ତବକ' । ଜଣେ ସୁଖ୍ୟାତ ଆଧୁନିକ କବି, ଚିତ୍ରକର, ଗବେଷକ, ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ, ଅନ୍ୟ ସବୁ ମୃତ୍ୟୁ, ଯେ ଯାହାର ନିର୍ଜ୍ଜନତା, ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର, ଦିନଚର୍ଯ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ବହୁ ପୁସ୍ତକର ରଚୟିତା ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ତେବେ ହେଉଛନ୍ତି ମୋର କିଶୋର ପ୍ରାଣକୁ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ଧରି ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରହିଥିବା ସେହି 'ସ୍ତବକ' ପୁସ୍ତକର ରଚୟିତା ! ଦୁହେଁ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ।

ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ, ଖ୍ରୀଏଷ୍ଟ କଲେଜ

ଜଣେ ନିଆରା ସ୍ୱାଦର ବନ୍ଧୁ

ଗୋପାଳ ମିଶ୍ର

ଜଗନ। ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ। ଡକ୍ଟର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ। ତାଙ୍କ ପିତା ଓ ମୋର ପରମ ପୂଜନୀୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଡାକ ନାମ ଥିଲା ଜଗନ। ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସରକାରୀ ପଦପଦବୀରେ ତାଙ୍କର ପଞ୍ଜିକୃତ ନାମ ହେଉଛି, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ନିଜର ସୃଜନଶୀଳ ବିଚକ୍ଷଣତା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ସେ ଡକ୍ଟର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ବନ୍ଧୁ ମହଲ ଏବଂ ଜଣାଶୁଣା ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପରିଚିତି ଦୁଇଟି ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ସୀମିତ। ତାହା ହେଉଛି ଜେ.ପି.। ଏହି ଦୁଇଟି ଅକ୍ଷରର ସମାରୋହ ଭିତରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ରହିଛି। ଅନ୍ତତଃ ଆମମାନଙ୍କ ପାଇଁ।

ଜେ.ପି.ଙ୍କ ସହିତ ମୋ ସଂପର୍କ ସେତୁର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଥିଲା ୧୯୫୨-୫୩ ସାଲରେ। ୫୪/୫୫ ବର୍ଷର ସେ ମୂଳଦୁଆ କ୍ରମଶଃ ଦୃଢ଼ରୁ ଦୃଢ଼ତର ହୋଇଛି। ତାଙ୍କର ଅନାସକ୍ତ ବନ୍ଧୁବତ୍ସଳତା ଏବଂ ଆନ୍ତରିକତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତୁଟ ରହିଛି। ପେସା ବା ନିଶାର ବୈଷମ୍ୟ ସେଥିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଞ୍ଚ ଆଣି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆଣିବାର ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ। ଆହ୍ଲାବାଦରେ ଏମ୍.ଏ. ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଯୋଗଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଜେ.ପି. ଥିଲେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ଛାତ୍ର। ମୁଁ ଥିଲି ଖ୍ରୀଏଷ୍ଟ କଲେଜର ଛାତ୍ର ଏବଂ ତାଙ୍କ ପିତା ଥିଲେ ଖ୍ରୀଏଷ୍ଟ କଲେଜରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଦରଣୀୟ ଓ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ଅଧ୍ୟାପକ। କେବଳ ତ ଅଧ୍ୟାପକ ନ ଥିଲେ। ମୋ ବିଚାରରେ

ସେତେବେଳେ ସେ ଥିଲେ ଖ୍ରୀଏଷ୍ଟ କଲେଜର ଭୀଷ୍ମ ପିତାମହ । ସାର୍‌ଙ୍କ ସରଳ ଓ ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଜୀବନଶୈଳୀ ଏବଂ ବିଦ୍‌ବତ୍ତା ଆମପିଢ଼ିର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଟାଣି ହୋଇଯାଇଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଆଉ କେହି କେହି ବନ୍ଧୁ ସାର୍‌ଙ୍କ କଟକ ଡଗରପଡା ବାସଭବନକୁ ନିୟମିତ ଭାବରେ ଯା'ଆସ କରୁଥିଲୁ । ସେହି ସୂତ୍ରରେ ଜେ.ପି.ଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ସେ କୋଉ କାଳର କଥା । ଛାତ୍ର ହିସାବରେ ମୁଁ ଥିଲି ସାଧାରଣ ବର୍ଗର ମୋଟାମୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ । ଜେ.ପି. କିନ୍ତୁ ଥିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମେଧାବୀ ଓ କୃତୀ ଛାତ୍ର ।

କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୋର ଲେଖାଲେଖି ପ୍ରତି ଟିକିଏ ଅନୁରାଗ ଥିଲା । ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର ସାହିତ୍ୟ ପୃଷ୍ଠାରେ କେତେବେଳେ କେମିତି କବିତାଟିଏ ବା ଗପଟିଏ ଛପା ହୋଇଗଲେ ଖୁସି ଆଉ ବାଡ଼ବତା ମାନୁ ନଥିଲା । ସମୟକ୍ରମେ ମୋର ସାମ୍ବାଦିକ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ସେଇ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରରେ । କେତେବେଳେ କେମିତି ଆକାଶବାଣୀରେ କବିତା ଓ ଗପ ଆବୃତ୍ତି କରିବାର ମଧ୍ୟ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ଏବେ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁଲେ ତାହା ନିହାତି ପ୍ରଭାବହୀନ ମନେ ହେଉଛି । ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବି ଯେ ମୋର ଲେଖାଗୁଡିକରେ ସେତେଟା ଦମ୍ ନ ଥିଲା । ବୋଧହୁଏ କୁତୁକୁତିଆ ବୟସର ପ୍ରଭାବ ଲେଖାଲେଖି ଆଡକୁ ଟାଣି ନେଇଥିଲା ଯାହାର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ସମୟରେ ଜେ.ପି.ଙ୍କର ଯେଉଁସବୁ କବିତା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା, ତା'ର ପ୍ରଭାବ ଥିଲା, ସେଥିରେ ଦମ୍ ଥିଲା ।

ଜୀବନରେ ଏହିପରି ଏକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଯୋଗକୁ ପରୋକ୍ଷରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାରିତ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ମନେ ଅଛି । ବନ୍ଧୁ ଶରତ ପୂଜାରୀ (ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅଧ୍ୟାପନା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ସିନେମା ଜଗତର ମହାନାୟକ), ଅବନୀ ବରାଳ (ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅଧ୍ୟାପନା ସହିତ ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାମ୍ୟବାଦୀ ନେତା) ଓ ଆଉ କେତେଜଣ ମିଶି 'ଲେଖା' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କଲୁ । ସେତେବେଳେ ଜେ.ପି.ଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ିବାର ଓ ତାଙ୍କ ସହଯୋଗ ପାଇବାରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନଥିଲା ।

ଆହ୍ଲାବାଦ ଯିବା ପରେ ବେଶ୍ କିଛିକାଳ ଆମ ଭିତରେ ଯୋଗାଯୋଗ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଆଇ.ଏ.ଏସ୍.ରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସେ ଓଡ଼ିଶା କ୍ୟାଡର୍‌ରେ ଯୋଗ ଦେବା ପରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପୁଣି ସେହି ପୁରୁଣା ସଂପର୍କ ନିବିଡ଼ ହେବାକୁ

ଲାଗିଲା । ସେ ଜଣେ ପଦସ୍ଥ ସରକାରୀ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଓ ମୁଁ ଜଣେ ପେସାଦାର ସାମ୍ବାଦିକ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତରରେ ବନ୍ଧୁତା ବ୍ୟତୀତ ବୃତ୍ତିଗତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଂପାଦନ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଯୋଗାଯୋଗ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ୧୯୬୫-୬୬ ସାଲରେ କଳାହାଣ୍ଡିରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷପ୍ରାୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସେ ଥିଲେ ଜିଲ୍ଲାପାଳ । ମୁଁ ବୃତ୍ତିର ତାଡନାରେ ଯାଇଥିଲି ସେହିସବୁ ଅନାଟନଗ୍ରସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ । ଜେ.ପି.ଙ୍କୁ ଦେଖାକଲି । ସରକାରୀ ଚାକିରିର ଶୃଙ୍ଖଳା ମଧ୍ୟରେ ରହି ସେ ମତେ ଅବସ୍ଥା ସଂପର୍କରେ ଯେତିକି ଚିତ୍ର ଦେଇଥିଲେ, ମୋ ପାଇଁ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର ଦେବା ବେଳେ ସେ ନିଜେ କୌଣସି ମତ ବା ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଅମୃତ ବଜାର ପତ୍ରିକାରେ (ସେତେବେଳେକୁ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଅମୃତ ବଜାର ପତ୍ରିକାର ଷ୍ଟାଫ୍ ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ସାରିଥିଲି) ଲେଖିଥିଲି- ମରୁଡ଼ି ନୁହେଁ, କଳାହାଣ୍ଡି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷଗ୍ରସ୍ତ । ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ସଦାଶିବ ତ୍ରିପାଠୀ ସମ୍ବାଦଟି ପାଠକରି ମତେ ଡାକି ପରିସ୍ଥିତି ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳାର ସାଧନାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟ ଦେବା ଲାଗି ଆଇ.ଏ.ଏସ୍.ରୁ ଅବସର ନେବାର ବହୁବର୍ଷ ପରେ ନିକଟରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ଇଂରାଜୀ ସଂକଳନରେ (Words on Canvas: J.P.Das and His Work) ସେ ନିଜେ ସେତେବେଳର କଳାହାଣ୍ଡି ପରିସ୍ଥିତି କିଭଳି ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ରୂପ ନେଇଥିଲା, ତାହା ଲେଖିଛନ୍ତି । ୧୮୬୬ ସାଲର ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ସେ କହିଛନ୍ତି- ସେତେବେଳେ ଯେପରି ପରିସ୍ଥିତିର ଭୟାବହତା ସତ୍ତ୍ୱେ ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ବାହାରକୁ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ଚାଲାଣ ଉପରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ କମିଶନର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ, ସେହିପରି ତାଙ୍କ ବାରଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ରାଜ୍ୟ ସରକାର କଳାହାଣ୍ଡିରୁ ଚାଉଳ ଚାଲାଣ ଉପରେ କଟକଣା ଉଠାଇ ନେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ମରୁଡ଼ିରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଫସଲ ହାନିଠାରୁ ଅନାହାର ମୃତ୍ୟୁ ଅଭିଯୋଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଅଘଟନ ସଂପର୍କରେ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସରକାରୀ ସ୍ତରରୁ ଏପ୍ରକାର ଆଦେଶ ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ବିଚଳିତ କରିଥିଲା । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ସରକାରଙ୍କ ଉଚ୍ଚ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ କ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରକୃତ ପରିସ୍ଥିତି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଜେ.ପି.ତାଙ୍କ ବିବେକର ତାଡନାକୁ ଲୁଚାଇ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ଅବସର ନେବା ପରେ ମୁଁ ଦିନେ ପଚାରିଥିଲି, 'ଆଉ କେତେଟା ବର୍ଷରେ ତମେ ତ ମୁଖ୍ୟ ଶାସନ ସଚିବ ବା ଚିଫ୍ ସେକ୍ରେଟାରୀ ପଦକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ଅବସର ନେଇଥାନ୍ତ ।

ଏତେ ଶୀଘ୍ର କାହିଁକି ?' ପ୍ରବୃତ୍ତିର ତାଡନା ତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବାବୁତନ୍ତ୍ର ଓ ରାଜନୈତିକ ନେତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କର ଅନୁଚିତ ମେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ପାରି ଉଠି ନଥାନ୍ତେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ପଦୋନ୍ନତି ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଚିଫ୍ ସେକ୍ରେଟାରୀ ପଦ ପାଇବା ପାଇଁ ରାଜନୈତିକ କର୍ଣ୍ଣଧାରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ହୁଏତ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ଅବସର ନେବା ପରେ ସେ କେବେହେଲେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇଥିବାର ମୁଁ ଜାଣିନାହିଁ । ବରଂ ତାଙ୍କ ସୃଜନଶୀଳତା ସାହିତ୍ୟ, ଚିତ୍ରକଳା, ପଟ୍ଟଚିତ୍ର ଉପରେ ଗବେଷଣା, ନାଟ୍ୟମଞ୍ଚ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ମହଲର ପରିସର ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ଜେ.ପି.ଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ, କଳାକୃତି ଇତ୍ୟାଦି ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ଦକ୍ଷତା ବା ଧୃଷ୍ଟତା ମୋର ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଦିଗ ସଂପର୍କରେ ନିରବ ରହିବା ଉଚିତ ମନେ କରୁଛି ।

ତାଙ୍କ ସହିତ ଅନେକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସମୟ କଟିଛି । ତା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ସେ, ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ 'ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ'ର ପ୍ରକାଶକ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଓ ନାଟ୍ୟ ମଞ୍ଚର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବନ୍ଧୁ ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଏବଂ ମୁଁ ଯେଉଁ ରାତିଟି ତାଙ୍କ ସହିତ କଲିକତାରେ କଟାଇଥିଲୁ । ପ୍ରଥମେ ଗଲୁ ସାରକାରିନା ଥିଏଟର ମଞ୍ଚକୁ । ସେଠାରେ ସେ ସମୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଙ୍ଗଳା ସିନେମା ଓ ମଞ୍ଚ ଜଗତର କୃତୀ ଅଭିନେତା ରବି ଘୋଷ ଜେ.ପି.ଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ହିସାବରେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନାର ସହିତ ପାଛୋଟି ନେଇ ବସାଇଥିଲେ, ସେଥିରୁ ବଙ୍ଗଳାର ନାଟ୍ୟଜଗତ ସହିତ ତାଙ୍କର ନିବିଡ଼ତା କେତେ ଗଭୀର ତାହା ବୁଝିପାରିଥିଲି । ସତ୍ୟଜିତ୍ ରାୟଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବଙ୍ଗଳାର ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର, ନାଟ୍ୟମଞ୍ଚ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସଂପର୍କ ଥିଲା । ଥିଏଟର ଦେଖିବା ପରେ ସେ ଆମକୁ ନେଇଗଲେ ନେଓଟିଆ ନାମକ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ୟୋଗପତିଙ୍କ ପ୍ରଶସ୍ତ ବାସଭବନକୁ । ସେଠାରେ ସେଦିନ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଂଗୀତର ଯେଉଁ ସମାହାର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ଭୁଲିବାର ନୁହେଁ । ଦେଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଂଗୀତ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ସେଥିରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ବିଭାଗ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅନୁରକ୍ତି ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀର ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ଆହୁରି ଅନେକ ସରସ ଓ ମଧୁର ସମୟ ମଧ୍ୟ କଟିଛି । ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ଲେଖାଟି ବହୁତ ଲମ୍ବା ହୋଇଯିବ ।

ଜେ.ପି. କେବଳ ଜଣେ କବି, କଥାକାର, ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ, କଳାକାର, ନାଟ୍ୟକାର

ବା ଗବେଷକ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହିତ ବସି ଆଳାପ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭା କେବେହେଲେ ସେ କାହା ଆଗରେ ଧରା ପକାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସତେ ଯେପରି ସେ ଯେକୌଣସି ସାଧାରଣ ମଣିଷଟିଏ । ତାହା ହିଁ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିଶେଷତ୍ୱ ଯେଉଁଥିପାଇଁ ସେ ନିଜର ବନ୍ଧୁ ମହଲ ପ୍ରସାରିତ କରିବା ସହିତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିଲେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧ୍ୟା କିଛି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗହଣରେ ସେ କଟାନ୍ତି । ମୁଁ ବି ଯଥାବିଧି ଖବର ପାଇ ସେଥିରେ ଯୋଗଦିଏ । ସରସ୍ୱତୀ ସମ୍ମାନ ପାଇବା ପରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆସିଲେ, ସେତେବେଳେ ଆମେ କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁ (ତା ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଅଗ୍ରଣୀ) ଗୋଟିଏ ଅନୌପଚାରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାରେ ଏକାଠି ହୋଇଥିଲୁ । ଅନେକ ବିଷୟ ଆଲୋଚନାର ପରିସରକୁ ଆସିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ କୃତି ସଂପର୍କରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନାକୁ ସେ ଏଡ଼ାଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦର ମଣିଷ ଓ ନିଆରା ସ୍ୱାଦର ବନ୍ଧୁ । ତାଙ୍କ ଆଚରଣରେ ତିଳେ ମାତ୍ର କୃତ୍ରିମତା ବା ଅହମିକା କେବେହେଲେ ଅନୁଭବ କରିନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ ଦେଖାରୁ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ର

୧୯୬୪ ମସିହାରେ ଗୋଟେ ଖରାବେଳେ, ପ୍ରଥମେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି କଲିକତାର ପାର୍କଷ୍ଟ୍ରିଟ୍‌ରେ। ମୁଁ ଉଇଣ୍ଡୋ ସପିଂ କରୁଥାନ୍ତି। ସେ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ମିତ୍ରା ସହିତ ଥିଲେ। ମିତ୍ରାଙ୍କୁ ମୁଁ ଆଗରୁ ଜାଣିଥିଲି। ଆମେ ଗୋଟେ ଇଣ୍ଟର-ୟୁନିଭରସିଟି ଯୁବ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଭାଗ ନେବା ପାଇଁ ଏକାଠି ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇଥିଲୁ। ପରେ ଶୁଣିଥିଲି ଜଣେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଅଫିସରଙ୍କୁ ବାହା ହେଇଯାଇଛି ମିତ୍ରା।

ମୁଁ ସେତେବେଳେକୁ ସିନେମାରେ ଅଭିନୟ କରୁଥାଏ ଏବଂ ନାଟ୍ୟ-ଆନ୍ଦୋଳନ ସହ ଜଡିତ ଥିଲି। ସେଦିନ ସେଇ ପ୍ରଥମ ଥରର ଦେଖା ହେବା ବେଳେ ମନେ ହେଇଥିଲା, ଜେପି ମତେ ଟିକେ ଟିକେ ଜାଣିଥିଲେ। ହଁ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଜେପି ବୋଲି ଡାକୁଥିଲୁ।

ଜେପି ଓ ମିତ୍ରାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାଥିଲା କୌଣସି ଏକ ସିନେମାର ସୁଟିଂ ଦେଖିବେ। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏନ୍.ଟି. ଷ୍ଟୁଡିଓକୁ ନେଇଗଲି। ବଙ୍ଗଳାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୀରୋ ଉତ୍ତମ କୁମାରଙ୍କ ସୁଟିଂ ଚାଲିଥିଲା। ମୁଁ ତାଙ୍କର ପରିଚିତ ଥିଲି। ଏଣୁ ସୁଟିଂ ଦେଖିବା ଠିକ୍ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ହେଲା। ସେଠୁ ଫେରି ଏକାଠି ଖାଇଥିଲୁ ଏବଂ ଲମ୍ବା ଗପ ଚାଲିଲା। ମତେ ବେଶ୍ ମଜା ଲାଗିଥିଲା ଯେ, ଜେ.ପି. କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ନୁହେଁ, ସିନେମା,

ନାଟକ ଆଦି ସବୁଥିରେ ମାହିର ଥିଲେ। ସାଧାରଣତଃ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଅଫିସରମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଏସବୁ ସହ ସାମିଲ ଥା'ନ୍ତି ବୋଲି ଭାବୁ ନଥିଲୁ।

ମତେ ସବୁଠୁ ବେଶୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଥିଲା ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର କଳାହାଣ୍ଡି ଭଳି ଗୋଟେ ଜାଗାରେ କଲେକ୍ଟର ଥାଇ ବି ବାହାରର ସଦ୍ୟତମ ସାହିତ୍ୟ ଓ ନାଟକ ଆଦିର ଖବର ଜେପି ରଖୁଥିଲେ। ମୁଁ ଆଚମ୍ଭିତ ହେଇଥିଲି ଯେ ଜେପି କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାକୁ ବି ଭଲ ପାଉଥିଲେ।

ବର୍ଷେ ଦି' ବର୍ଷ ପରେ ଜେପି ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଚାଲିଆସିଥିଲେ। ଏବେ ପରିଚିତି ଆହୁରି ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା ଏବଂ ସଂଧ୍ୟାସବୁ କଟିଲା ସାହିତ୍ୟ ଆସରରେ, ଗପ, କବିତା, ନାଟକ ପଢ଼ାରେ।

ଅଖିଳମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଗଳ୍ପ, ବିଶ୍ୱଜିତ ଦାସଙ୍କ ନାଟକ ଏବଂ ଜେପିଙ୍କର କବିତାସବୁରେ ଆସର ବେଶ୍ ଜମୁଥିଲା। ନାଟକ ବିଷୟରେ ବେଶ୍ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା। କ୍ଲବ୍ ପାଇଁ ଗୋଟେ ଛୋଟ ନାଟକର ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନା ଦେଇଥିଲି ଯାହାକୁ ଜେପି ନିଜେ ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ମିତ୍ରା, ସେ ଓ ମୁଁ ସେଥିରେ ଅଭିନୟ କରିଥିଲୁ। ନାଟକଟିର ନାମ 'ଜଣେ ଜଣକ ପାଇଁ'।

୧୯୭୧ ହେବ ବୋଧେ। ଦିନେ ଗୋଟେ କବିତା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁଁ ଜେପିଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲି ଯେ, ତାଙ୍କର କବିତା ସଂକଳନଟିଏ ଛପା ହେବା ନିହାତି ଦରକାର। ସେ ଆଗରୁ ଏ ବିଷୟରେ ଭାବି ନଥିଲେ। ବହି ବିକ୍ରି ସହ ସଂପୃକ୍ତ ଥାଇ ମୋର ପ୍ରକାଶନ ସଂପର୍କରେ କିଛିଟା ଧାରଣା ଥିଲା। ମୁଁ ନିଜେ ପ୍ରକାଶକ ହେବି ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲି। ସେ ରାଜି ହେଇଗଲେ। କେମିତି କେଜାଣି ଆମେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ପଶିଲା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ସତ୍ୟଜିତ ରାୟଙ୍କୁ କବିତା ବହିର ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଆଙ୍କିବା କଥା କହିବା ପାଇଁ। ଆମେ ଦି'ଜଣଯାକ ସତ୍ୟଜିତ ରାୟଙ୍କୁ ବେଶ୍ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲୁ। ତେବେ ସତ୍ୟଜିତ ରାୟଙ୍କର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ କିରଣ ରାହାଙ୍କୁ ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ଏବଂ ଜେପି ଜାଣିଥିଲେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କର ଜଣେ ସଂପର୍କୀୟା ମିନୁ ମୁଖାର୍ଜୀଙ୍କୁ। ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟଜିତ୍ ରାୟଙ୍କୁ ହିଁ ରାଜି କରେଇ ଦିଆଗଲା। କିନ୍ତୁ ସର୍ତ୍ତ ଥିଲା, କଭର ଆଙ୍କିବା ପୂର୍ବରୁ କବିତାଗୁଡିକର ଉଭୟ ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଅନୁବାଦ ସେ ପଢ଼ିବେ। ଦ୍ୱିତୀୟ ସର୍ତ୍ତ ଥିଲା, କଭରଟି ରେଡିଆଣ୍ଟ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ହିଁ ଛପାହେବ, ଆଉ କୋଉଠି ନୁହେଁ। ଯେତେବେଳେ ବହିଟି ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା, ଅନେକେ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରି ନଥିଲେ ଯେ ସତରେ ସତ୍ୟଜିତ ରାୟ ପ୍ରଚ୍ଛଦ

ଆଙ୍କିଥିବେ ବୋଲି ଏବଂ ଅଭିନେତା ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ତା'ର ପ୍ରକାଶକ !

ମୋ ପାଇଁ ତାହା ଥିଲା ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ବହି । ଆଉ କାହାର ବହି ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିନାହିଁ । ଜେପିଙ୍କର ବି ତାହା ଥିଲା ପ୍ରଥମ ବହି- ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ - କିନ୍ତୁ ଶେଷ ନୁହେଁ ।

ନାଟ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଓ ଅଭିନେତା

କବିବନ୍ଧୁ ଜେପି:
ଏକ ସ୍ମୃତି ସମ୍ଭାଷଣ

ବ୍ରଜନାଥ ରଥ

କବିବଂଧୁ ଜେ.ପି.ଦାସ (ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ)ଙ୍କ ସହ ମୋର ପ୍ରଥମ ଦେଖା ଓ ପରିଚୟ ପ୍ରାୟ ଆଜକୁ ୫୭ ବର୍ଷ ତଳେ ୧୯୫୨ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ। ସେତେବେଳେ ସେ କଟକ ଖ୍ରୀଏଷ୍ଟ୍ କଲେଜର ଛାତ୍ର ଆଉ ମୁଁ ଫକୀର ମୋହନ୍ କଲେଜର। ନିଖିଳ ଉତ୍କଳ ଛାତ୍ରସଂଘର ସମ୍ମିଳନୀରେ କଟକ ଟାଉନ ହଲ୍‌ରେ ବନ୍ଧୁ ମନୋଜ୍ ଦାସ, ମୁଁ ଆଉ କେତେଜଣ ଛାତ୍ରବନ୍ଧୁ ପ୍ରତିନିଧି ଭାବରେ ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ଆସି ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥାଉଁ। ସେଠାକୁ ବଂଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ମଧ୍ୟ ଆସିଥାନ୍ତି। ମୋର ବାଲ୍ୟବଂଧୁ ସୁରେଶ ମହାନ୍ତି ସେତେବେଳେ କଟକରେ ତା' ବାପା ୰ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି (ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର ତତ୍କାଳୀନ ବାର୍ତ୍ତା ସଂପାଦକ)ଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ଖ୍ରୀଏଷ୍ଟ କଲେଜରେ ମଧ୍ୟ ପଢୁଥାଏ। ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଏକା ଶ୍ରେଣୀର ବଂଧୁ। ତା' ଜରିଆରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ବଂଧୁତାର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା ସହି ସମ୍ମିଳନୀରେ। ପୂର୍ବରୁ ଜେ.ପି.ଙ୍କ କବିତା ରବିବାରର ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର (ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥ) ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରୁ ପଢ଼ିଥିଲି। ସେ କବିତାମାନଙ୍କରେ ମାର୍କ୍ସୀୟ ଆଦର୍ଶ ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ସେସବୁର ଥିଲା ଜୀବନବାଦୀ ଓ ଆଶାବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା। ମୋର ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ କିଛି କିଛି କବିତା 'ଡଗର' ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ

ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ। ତେଣୁ ଆମ ଭିତରେ ପ୍ରଥମ ଦେଖାରେ ହିଁ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା। ଏ ବଂଧୁତା ଥିଲା ସାରସ୍ୱତ ଓ କିଛି ପରିମାଣରେ ଆଦର୍ଶଗତ। ଆମେ ସମବୟସ୍କ। ୧୯୩୬ ମସିହାରେ ଆମ ଉଭୟଙ୍କର ଜନ୍ମ। ତାଙ୍କ ପିତା ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ହେଲେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ, ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଅନେକାଂଶରେ ଜେ.ପି.ଙ୍କ ଉପରେ ପଡିଥିବାର ମୁଁ ଅନୁଭବ କରେ। ସେହିଭଳି ମୋର ପୂଜ୍ୟ ପିତା ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ। ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଓ ପ୍ରେରଣା ମୋତେ ବହୁଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି।

ପଢ଼ାପଢ଼ି ସରିଗଲା। ବଂଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଶାସନିକ ସେବାରେ ଯୋଗଦେଲେ। ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍ ଆଉ ପ୍ରାୟ ହେଲା ନାହିଁ। ମୋର ଯାହା ମନେ ହୁଏ, ସେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଲେଖାଲେଖିରୁ ନିବୃତ୍ତ ଥିଲେ। ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କ ଲେଖା ଆଉ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନରୁ ବିରତ ନ ଥିଲେ। ଯେମିତି ଏକ ନୂଆ ଅଧ୍ୟାୟର ଅୟମାରମ୍ଭ ପାଇଁ ସେ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ। ୧୯୬୦ରେ ମୋର ପ୍ରଥମ କବିତା ସଂକଳନ 'ମରୁଗୋଲାପ' ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ବେଳକୁ ତାଙ୍କର କୌଣସି ସଂକଳନ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନ ଥିଲା। ଏହାର ଅଳ୍ପ କିଛି ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥ- 'ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ' ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ଯାହାର ରୂପ ଓ ଗୁଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଥିଲା। ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରିଥିଲେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଓ ଫିଲ୍ମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ସତ୍ୟଜିତ୍ ରାୟ। ଆକାର ଥିଲା ଡିମାଇ ଆଠ ପୃଷ୍ଠାର ଲମ୍ବା ସାଇଜ୍। ଭିତରର କବିତାସଜ୍ଜା ମଧ୍ୟ ଚିରାଚରିତ ପନ୍ଥାରୁ ଭିନ୍ନ। ବେଶ୍ ଆଖି ଦୃଶିଆ ଓ ଅପାରମ୍ପରିକ। ଏତେବେଳକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ସାଧାରଣରେ ଜେ.ପି. ଦାସରେ ନାମିତ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ। ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ (୧୯୫୦-୬୦) ଲେଖୁଥିବା ତାଙ୍କର କବିତାର ଧାରା ବଦଳି ଯାଇଥିଲା। କାବ୍ୟିକ ଆଦର୍ଶ ଓ ଶୈଳୀର ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା। ଭିନ୍ନ ଏକ କବି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ନବଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା। ଦୀର୍ଘ ନିରବତା ପରେ ସେ ମେଘନାଦ ଭଳି ଉଠି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ। କବିତା ସାଙ୍ଗକୁ ଗଳ୍ପ, ନାଟକ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ। ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଲେ। ଶେଷରେ 'ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର' ନାମରେ ଯେଉଁ ବହିଟି ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଶାର ମହାନ୍ ବରପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଓ କର୍ମଧାରାକୁ ନେଇ ଉପନ୍ୟାସ ଶୈଳୀରେ ରଚନା କଲେ, ତାହା ଯେଭଳି ତଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେଭଳି ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ୍ୟ। ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ପରିବେଷଣ ଶୈଳୀ ଖୁବ୍ ଚମତ୍କାର ଓ ମନୋଗ୍ରାହୀ।

ବଂଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରତ ରହି ଦିଲ୍ଲୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ଆଉ ଦେଖା-ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା ନାହିଁ। ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ୧୯୮୬ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ତାଙ୍କ ସହ କଟକ ପାନ୍ଥନିବାସରେ ଏନ୍.ବି.ଟି. ପକ୍ଷରୁ ଆୟୋଜିତ ଏକ ସେମିନାରରେ ହଠାତ୍ ଦେଖାହେଲା। ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଫକୀର ମୋହନ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ମୋ ଦ୍ୱାରା ସଂକଳିତ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକ Phakirmohan : His Life and Literature ତାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଲି। ସେ ଖୁବ୍ ଖୁସି ହେଲେ ଓ ପୁରୁଣା ସ୍ମୃତି ରୋମନ୍ଥନ କଲେ। ଫେରିଗଲା ପରେ ଏପ୍ରିଲ-୨, ୧୯୮୬ ମସିହାରେ ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ରଟିଏ ଦେଇଥିଲେ। ସେଥିରେ ସେ ଲେଖିଥିଲେ- "ପ୍ରିୟ ବଂଧୁ, ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ପୁନର୍ବାର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା- ଏହା ମୁଁ ସୌଭାଗ୍ୟ ମନେ କରୁଛି। ଫକୀର ମୋହନ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି। ...... ମଝିରେ ମଝିରେ ପତ୍ରାଳାପ ରଖିଲେ ଖୁସି ହେବି।"

ଏହାପରେ ପୁଣି କିଛି ବର୍ଷ ଚାଲିଗଲା। ସେ ତାଙ୍କର କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ 'ଆହ୍ନିକ' ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଅକାଦେମି ପୁରସ୍କାର ପାଇଲା ପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବଂଧୁ ଭାବରେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ ଚିଠିଟିଏ ଦେବାରୁ ସେ ୧୯୯୧ ଫେବୃୟାରୀ-୨୩ରେ ଉତ୍ତର ଛଳରେ ଲେଖିଥିଲେ-

ପ୍ରିୟ ବ୍ରଜନାଥ ବାବୁ,

ଆଜି ଆପଣଙ୍କ ପତ୍ର ପାଇ ବିଶେଷ ଖୁସି ହେଲି। ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ ସେଇ ଏନବିଟି ସେମିନାରରେ କଟକରେ ଦେଖା ହୋଇଥିଲା। ... 'ଆହ୍ନିକ'ର କବିତାମାନ ଭଲ ଲାଗିଲା ଜାଣି ଖୁସି ହେଲି। ଶେଷରେ ଜଣେ କବିଙ୍କୁ କବିତାଗୁଡିକ ଭଲ ଲାଗିଥିବା ମୋର ଅତି ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ। ସମାଲୋଚକମାନେ କବିତା ବିଷୟରେ କଣ କହୁଛନ୍ତି, ତା ଅପେକ୍ଷା କବି ବନ୍ଧୁମାନେ କଣ କହୁଛନ୍ତି, ତା' ମୋ ପାଇଁ ବେଶି ମୂଲ୍ୟବାନ।

'ଆହ୍ନିକ' ପରେ ଲେଖିଥିବା କବିତାର ଗୋଟିଏ ସଂକଳନ 'ସ୍ଥିରଚିତ୍ର' ନାଁରେ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି; ଆଶା ସେ କବିତାଗୁଡିକ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିବ। ମୁଁ ଗତବର୍ଷ ସାରା ଗୋଟିଏ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲି। (ଦେଶ-କାଳ-ପାତ୍ର ଶିରୋନାମାରେ ତାର କେତେକ ପରିଚ୍ଛେଦ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି; ଆପଣ ଦେଖିଥାଇ ପାରନ୍ତି)। ସେଇଟିକୁ ଶେଷ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି କବିତା ଲେଖିବାରେ ମନ ଦେଇଛି। ହଁ,

ଆପଣଙ୍କ କବିତା ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରୁ ପଢ଼ି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥାଏ। 'ଲଘୁଶତକ'ର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ କବିତା ପଢ଼ିଛି। 'ହେ ମହାଜୀବନ' ପଢ଼ିବାର ଆଶା ରହିଲା। ...

ଇତି ଆପଣଙ୍କ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ

ଏହା ପରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହ ଖଣ୍ଡେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ପତ୍ର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହେଉଥିଲା। ତେବେ ଗତ ୨୦୦୩ ଜାନୁଆରୀରୁ ୨୦୦୭ ଡିସେମ୍ବର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଅକାଦେମିର ସଦସ୍ୟ ଥିଲା ବେଳେ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ ତାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରାୟ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ହେଉଥିଲା। ଥରେ ଦୁଇଥର ହାଉଜ୍‌ଖାସ୍‌ସ୍ଥିତ ତାଙ୍କ ବାସଭବନକୁ ଯାଇ ବଂଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଳାପ-ଆଲୋଚନା କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଘଟିଛି। ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ବହି ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଓ ରେଫରେନ୍ସ ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ଅକାଦେମି ଲାଇବ୍ରେରୀକୁ ଆସନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ସ୍ନେହାସ୍ପଦ ଡ. ଅଶୋକ କୁମାର ଚୌଧୁରୀଙ୍କ କୋଠରିରେ ବି ତାଙ୍କ ସହ ଦେଖାହୁଏ। ନିଜ ପ୍ରିୟ ମାଟି ଓଡ଼ିଶାଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବଂଧୁ ଜେ.ପି. ତାଙ୍କ ମୂଳକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି। ଦିଲ୍ଲୀରେ ଉତ୍କଳୀୟ କଳା ସଂସ୍କୃତି ଓ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଓ ନିଷ୍ଠା ଦେଖି ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଛି। ଓଡ଼ିଶାର ପଟଚିତ୍ର ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକ, ଓଡ଼ିଶୀ କଳାର ମୌଳିକତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି। ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି- ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଅଛି କବିର ହୃଦୟ ଓ ଗବେଷକର ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା। ଏକ ଜିଜ୍ଞାସୁ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତା ତାଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରୁଥାଏ।

୧୯୯୩-୯୪ ମସିହାରେ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ୧୫୦ତମ ଜୟନ୍ତୀ ଉପଲକ୍ଷେ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଅକାଦେମି ଦିଲ୍ଲୀରେ ଏକ ସେମିନାର ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ। ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଫକୀର ମୋହନ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦର ସଭାପତି ଥାଏ। ମୋତେ ଚିଠି ଆସିଲା, ସେଠାରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଏକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ପାଇଁ। ମୁଁ ନ ଯାଇ ପାରି ମୋ ବଡ ପୁଅ ବ୍ୟୋମ ଓ ଜଣେ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦକୁ ଆବଶ୍ୟକ ଫଟୋ ଓ ଡକ୍ୟୁମେଣ୍ଟ ସହ ଦିଲ୍ଲୀ ପଠାଇଲି। ସେମାନେ ସେଠାରେ ପ୍ରଦର୍ଶନୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ। ସେମାନେ ଫେରିଲା ପରେ ମୋତେ କହିଲେ ଯେ ମୁଁ ପଠାଇଥିବା ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସ୍ୱହସ୍ତ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ଶେଷ ଇଚ୍ଛାପତ୍ରର ଜେରକ୍ସ କପିଟିକୁ ଜେ.ପି. ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଦେଖି ନିଜେ ସାଇତି ରଖିବା ପାଇଁ ନେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମୋତେ ଏକଥା ଜଣାଇ ଦେବାକୁ କହିଛନ୍ତି। ଅବଶ୍ୟ ମୋ

ପାଖରେ ଏବେ ବି ମୂଳ ଇଚ୍ଛାପତ୍ରର ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ଜେରକ୍ସ କପି ମୁଁ ଯତ୍ନରେ ସାଇତି ରଖିଛି। ଯାହା ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ। ଏଥିରୁ ବଂଧୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୁରୁଣାକୁ ଜାଣିବାର ଓ ପୁରୁଣା ତଥ୍ୟକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଜିଜ୍ଞାସୁ ମନୋଭାବ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ।

ମୁଁ 'ଆହ୍ନିକ' କାବ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥର ଗୋଟିଏ କବିତାକୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ ରଖିଛି, ଯାହା ମୋତେ ଖୁବ୍ ଭଲ ଲାଗିଥିଲା। କବିତାଟିର ଶୀର୍ଷକ 'ବାଲିଆପାଳ'। ଭଲ ଲାଗିବାର କାରଣ ମଧ୍ୟ ରହିଛି। ୧୯୮୪-୮୬ ମସିହାରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ସମୁଦ୍ରକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ଅଞ୍ଚଳ 'ବାଲିଆପାଳ'ରେ ଯେତେବେଳେ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର କ୍ଷେପଣାସ୍ତ୍ର ଘାଟି ସ୍ଥାପନର ଘୋଷଣା କଲେ, ସେତେବେଳେ ଏହା ବିରୋଧରେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ଗଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା, ମୁଁ ସେଥିସହ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲି। 'ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଧିକାର ସୁରକ୍ଷା ସଂଗଠନ' ପକ୍ଷରୁ ମୋ ଆବାହକତ୍ୱରେ ଏକ ସର୍ବଦଳୀୟ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ କମିଟି ଗଠନ କରାଯାଇ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସକ୍ରିୟ କରାଯାଉଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିବା ବହୁ କବି, ଲେଖକ ଓ ନାଟ୍ୟକାର ଏହାକୁ ଆଧାର କରି କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ବଂଧୁ ଜେ.ପି. ଭାରତୀୟ ପ୍ରଶାସନିକ ସେବାର ଜଣେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରତ ଅଫିସର ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଅତି ସାହସର ସହିତ ବାଲିଆପାଳ କବିତା ଲେଖିପାରିଥିଲେ ନିଜ ବିବେକ ଓ ହୃଦୟର ଆହ୍ୱାନରେ। ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ବାମପନ୍ଥୀ ଚେତନା ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ମନୋବୃତ୍ତିର ପରିଚୟ ମୁଁ ପୁଣି ପାଇପାରିଥିଲି ଏହି କବିତାରୁ। ସେ ବାଲିଆପାଳ ଆସି ନ ଥିଲେ ବି ନିଜ କଳ୍ପନା-ଚକ୍ଷୁରେ ଲୋକଙ୍କ ସମସ୍ୟାକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନଙ୍କ ସହ ଏକାତ୍ମ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ।

କିଛିବର୍ଷ ତଳେ ହଠାତ୍ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ପାଇଲି- ଭୁବନେଶ୍ୱର Regional College of Educationରେ Poetry Society of India ପକ୍ଷରୁ ଉଦୀୟମାନ କବିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ କର୍ମଶାଳା ଆୟୋଜିତ ହେଉଛି। ମୋତେ ଅନ୍ୟତମ Resource Person ରଖାଯାଇଛି। ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲି, ମୋତେ କେମିତି ରଖାଗଲା? ପରେ ଜାଣିଲି ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାପତି ବଂଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ମୋ ନାଁ ଦେଇଥିଲେ। ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ସହ ପୁଣି ଦେଖାହେଲା। ୨/୩ ଦିନ ନବାଗତ/ନବାଗତା କବିମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ରହି ହଷ୍ଟେଲରେ ସେମାନଙ୍କ ସହ ମିଶିବାକୁ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବାକୁ ବଂଧୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ। ମୁଁ

ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ସେହି ନୂଆ କରି ଲେଖୁଥିବା କବି/କବିୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ରହି ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଥିଲି । ଏହାପରେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ୨/୩ ବର୍ଷ ଏଭଳି କର୍ମଶାଳାରେ Resource Person ଭାବେ ଯୋଗ ଦେଇଛି ବନ୍ଧୁ ଜେ.ପି.ଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକ୍ରମେ । ନୂଆ ଲେଖୁଥିବା କବିମାନଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାଇବାରେ Poetry Society of India, ବିଶେଷ କରି କବିବଂଧୁ ଜେ.ପି.ଙ୍କ ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ସ୍ୱାଗତଯୋଗ୍ୟ ।

ଦୁଇଟି ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ତାଙ୍କ କବିତା ସଂକଳନ 'ପୂର୍ବାପର' ସେ ମୋତେ ଉପହାର ଦେଇଛନ୍ତି ବଂଧୁତାର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ 'ବିଶ୍ୱ-ତାରା ଓଡ଼ିଶା ଗବେଷଣା ଗ୍ରନ୍ଥାଗାର'ରେ ସାଇତି ରଖିଛି ପାଠକ ଓ ଗବେଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ।

ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ତଳେ ମୁଁ ବଂଧୁ ଜେ.ପି.ଙ୍କୁ ଯେପରି ଦେଖିଥିଲି ସମୟର ଦୀର୍ଘ ବ୍ୟବଧାନ ପରେ ଆଜ ବି ତାଙ୍କୁ ସେଭଳି ଦେଖୁଛି । ହୁଏତ ଆଜି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଛାପ ପଡ଼ିଛି, ପ୍ରତିଭା ପାକଳ ହୋଇଛି, ସେ ସର୍ବଭାରତୀୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଚେହେରା ଓ ମିଜାଜରେ ଖୁବ୍ ବେଶି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନାହିଁ । ଏକ ସଂବେଦନଶୀଳ କବି-ହୃଦୟ ଆଜି ବି ତାଙ୍କୁ ପାଥେୟ କରୁଛି । ଏକ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଓ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ମନ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ତରଙ୍ଗ ବିକ୍ଷୋଭିତ ସାଗର ଭଳି ଉଦ୍‌ବେଳ ହୋଇଉଠୁଛି । ସର୍ବୋପରି ଏକ ମାନବିକ ଚେତନାବୋଧ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅବବୋଧ ଭିତରେ ସେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏହି କବିବଂଧୁଙ୍କୁ ସଶ୍ରଦ୍ଧ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇ ତାଙ୍କ ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ କାମନା କରୁଛି ।

ସୁନହଟ, ବାଲେଶ୍ୱର-୨

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ କାହିଁକି ଲେଖନ୍ତି

ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ

ଯଶସ୍ୱୀ ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ଏକ ଭିନ୍ନ ଜଗତର ସ୍ରଷ୍ଟା । ସଂସାରର କଥାକୁ ସେ ଯେପରି ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରିଛନ୍ତି, ତାହା ବେଶ୍ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ସମକାଳୀନ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ସ୍ଥିତି ଉନ୍ମୋଚିତ । ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସାମଗ୍ରିକ ସତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ସ୍ରଷ୍ଟାର ଶିଳ୍ପମାନସ ହୋଇଛି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ସାହିତ୍ୟ କୃତିରେ ସୂକ୍ଷ୍ମାନୁଶୀଳନ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଏକ ସ୍ୱଷ୍ଟ ପରିଚୟ । ଅନୁଭୂତି ଜଗତକୁ ସିଧାସଳଖ ଶବ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯଥେଷ୍ଟ ପାଠକୀୟ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ଲେଖକମାନଙ୍କର ରଚନାର ରହସ୍ୟ ବା ଲେଖିବାର କାରଣ ଜାଣିବା ପାଇଁ ପାଠକ ମନରେ ଜିଜ୍ଞାସା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଲେଖକ ଗୋଟିଏ ସମୟର କଥା କେବଳ କହେ ନାହିଁ- ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ, ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଦେଖି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରେ । କାରଣ ସ୍ରଷ୍ଟା ସାମାଜିକ ଚେତନାର ରୂପକାର । ତେବେ ଲେଖକଟିଏ କାହିଁକି ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରେ ? କାହିଁକି ଏକ ଭିନ୍ନ ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାଠକମାନଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରି ଥାଏ- ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପାଇଁ ୧୯୮୪ ମସିହାରେ 'ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ' ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂଯୋଜନା ଓ ସଂପାଦନା କରାଯାଇଥିଲା । ଏହାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ

ସଂକଳନ କାର୍ଯ୍ୟ ୨୦୦୫ରେ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା। ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ଖ୍ୟାତନାମା ସହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ସମେତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ 'ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ' ଶୀର୍ଷକ ଲେଖାଟିଏ ଲେଖିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି। ମୋର ବିନମ୍ର ଆବେଦନରେ ସତୁରି ଜଣ ସ୍ରଷ୍ଟା ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନାଦର୍ଶ ତଥା ସାରସ୍ୱତ ଚିନ୍ତାର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଲେଖା ପଠାଇଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ସଂକଳିତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । 'ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ। କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଷୟ ତିନିଜଣ ବରେଣ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ସାହିତ୍ୟସାଧକ ମନୋଜ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ଦାସ ଭିନ୍ନ ମତ ପୋଷଣ କରିଥିଲେ। ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ ଉତ୍ତର ଥିଲା ଅହଂଶୂନ୍ୟ, ନିର୍ଭୀକ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ। ତାଙ୍କର ସେଦିନର ମତ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ। ସେ ଲେଖିଥିଲେ- 'ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ- ମୁଁ ଏ ବିଷୟରେ ନିଜକୁ କେବେ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ନାହିଁ ବା ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରି ନାହିଁ। ଯଦି ମତେ କିଏ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ କରେ, ମୋର ସହଜ ଉତ୍ତର, ଲେଖିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ହେବାରୁ ମୁଁ ଲେଖେ। ତେଣୁ ଏ ବିଷୟରେ ମୋର ଆଉ କୌଣସି ଲେଖିବାର ନାହିଁ। ଲକ୍ଷ୍ୟଣୀୟ ଯେ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ କେବଳ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ପଚରା ଯାଇଥାଏ, ଅନ୍ୟ କଳାକାରମାନେ କେହି ମୁଁ କାହିଁକି ଚିନ୍ତା କରେ, ନାଚେ, ଗାଏ ବା ଅଭିନୟ କରେ ବିଷୟରେ ଲେଖା ଲେଖିବାର ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ। ଆପଣଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିପାରୁ ନଥିବାରୁ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବେ ବୋଲି ଆଶା।'

ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ହୃଦୟର ପ୍ରତିଫଳନ ସାରସ୍ୱତ ରଚନାରେ ଘଟିଛି। ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚେତନା ଓ କଳାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସତରେ ବିଚିତ୍ର। ସାହିତ୍ୟ ରଚନା ତାଙ୍କର ବିଳାସ ନୁହେଁ, ବରଂ ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଚିନ୍ତା ଓ ଭାବନାର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ମାନଚିତ୍ର। ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଆମ ସାହିତ୍ୟ କାହିଁକି, ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଅନବଦ୍ୟ ଅବଦାନ ପାଇଁ ଚିର ସ୍ମରଣୀୟ।

ଯଶୁଆପୁର, ମାହାଙ୍଍ଗା, କଟକ

ଡ. ଜେପି ଓ ସନ୍ଥ ହରିହର: ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ମୁହୂର୍ତ୍ତ

ଓମ୍ ପ୍ରକାଶ ଅଗ୍ରୱାଲା

ଡଃ. ଜେ.ପି. ଦାସ, ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. (ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ) ଏବେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ରହନ୍ତି। ଏତିକି ପରିଚୟ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯଦିଓ ଆପଣାଆପଣି ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ, ତଥାପି ତାଙ୍କର ମହନୀୟ ପ୍ରତିଭା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ପରିଚିତି ଆଣିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି। କାରଣ ସେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ କଳାକାର, ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଲେଖକ ଏବଂ ମାନବବାଦୀ ସୃଜନଶୀଳ କବି।

ଡଃ. ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ଉଦ୍‌ଗୀରଣରେ ରହିଛି- ମାନବିକତାର ମଧୁର ଝଙ୍କାର, ପ୍ରୀତି ଓ ପ୍ରଣୟର ନିର୍ବିକାର ମୟୁରୀ ନୃତ୍ୟର ସମ୍ମୋହନ ନାଦ ଏବଂ ସାମୟିକ ଭାବର ବୈପ୍ଲବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଉଦ୍‌ବେଳନର ସ୍ୱର।

ସେହିପରି ଡଃ. ଦାସଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ରହିଛି- ନୂତନ ତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ଜୀବନର ବାସ୍ତବତାର ନିର୍ବିବାଦୀୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି, ଯା' ତାଙ୍କର 'ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର' ସର୍ଜନାରେ ବେଶ ପରିସ୍ଫୁଟ। ସାଂସ୍କୃତିକ ଚେତନାକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାରେ ଚିତ୍ରକଳାର ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ରହିଛି, ଏହାର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି ଡଃ. ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ। ପ୍ରେମ ଓ ପ୍ରଣୟ, ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନା, ମାନବିକତାର ସୁର ତାଙ୍କ ଚିତ୍ରକଳାରେ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ପରିସ୍ଫୁଟ। ସେଥିପାଇଁ ସେ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ସୁପରିଚିତ।

କିନ୍ତୁ ଡଃ. ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସଙ୍କ କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ମଣିଷ ପଣିଆର ହୃଦୟ ଭିତରେ ରହିଛି- ସେବା କରିବାର ଏକ ଆଲୌକିକ ପ୍ରତିଭା, ଯାହା ବହୁତ କମ୍ ଲୋକ ଜାଣିଥିବେ, ବୋଧହୁଏ।

ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁ ପିଲାବେଳେ ମାତ୍ର ୧୨ବର୍ଷ ବୟସରେ ବାଣପୁରଠାରେ ତାଙ୍କ ସହପାଠୀ ହରିହର ରାମଙ୍କ ସହ ମିଶି ନେହେରୁ ସେବା ସଂଘ ଗଠନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଗାଁ ସଫେଇଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମୁଷ୍ଟିଭିକ୍ଷାକରି ଦୀନ ଦରିଦ୍ର ମଣିଷର ସେବାରେ ନିଜକୁ ହଜାଇ ଦେଇଥିଲେ। ଏହା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଉଚ୍ଚ ପଦବୀ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗରିବ ମଣିଷର ସାଥୀ ହେବାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ।

ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ହରିହର ରାମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନେହେରୁ ସେବା ସଂଘର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଥିଲା ଯଥେଷ୍ଟ। ସେ ସଦାବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ହରିହର ରାମଙ୍କୁ ସଂଘର ଅନୁଦାନ ପ୍ରାପ୍ତ କରାଇବାରେ ସହାୟତା କରୁଥିଲେ।

ନେହେରୁ ସେବା ସଂଘ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଏବଂ ଶିଶୁ ଓ ମହିଳା କଲ୍ୟାଣ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁଙ୍କର ନିଷ୍ଠାପର ସହାୟତା ପାଇଁ ସେ ହରିହର ରାମଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ।

ଯେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ହରିହରଙ୍କ ସହ ଭେଟ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଏକ ଅଦ୍‌ଭୁତ ଶିହରଣ ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି। କାରଣ, କାମ ତ କାମ, ତା' ମଧ୍ୟରେ ହରିହର- ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମିଳନରେ ଯେମିତି ଥାଏ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ମମତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେମର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ।

ଏଠି ଲେଖିବା ଉଚିତ୍ ହେବ ଯେ, ହରିହର ରାମ ଥିଲେ ଜଣେ ସନ୍ୟାସୀ। ସେ ବାଲ୍ୟକାଳୁ ଦେବ-ଭକ୍ତିରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି, ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନରେ ନିଜକୁ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବାର ସ୍ୱପ୍ନରେ ମସଗୁଲ ନ ହୋଇ, ଅବିବାହିତ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ଗେରୁଆ ରଂଗର ଖଦଡ଼ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ପୂର୍ବକ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ଭ୍ରମଣ କରି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଦୀର୍ଘ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରି, ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପରମାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରେନ୍ଦ୍ର ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ଗୁରୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ଲୋକସେବାରେ ବ୍ରତୀହୋଇ ନିଜର ସୁଖ, ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟସବୁକୁ ଜଳାଂଜଳି ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର ଗରିବ ଓ ବୁଭୁକ୍ଷୁ ମଣିଷର ଉତ୍‌ଥାନ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ନିଜକୁ ସମର୍ପି ଦେଇଥିଲେ।

ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କ ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ହରିହର ରାମ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ 'ସ୍ୱାମୀଜୀ' ଭାବରେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ସନ୍ଥ' ଭାବରେ ସୁପରିଚିତ ଥିଲେ। ତନ୍ତ୍ର ସାଧନାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅଲୌକିକ ପ୍ରତିଭା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଥିଲା। ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଆଧାତ୍ମିକ ସାରମର୍ମକୁ ସେ ଯେମିତି ସ୍ୱଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଥିଲେ, ତାହା କ୍ୱଚିତ୍ ସାଧୁସନ୍ଥଙ୍କଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ।

ସେଇଥିପାଇଁ ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କ ସହ ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ। ଯେତେବେଳେ ସନ୍ଥ ହରିହର, ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କୁ କୌଣସି ସହାୟତା ପାଇଁ ପତ୍ରଟିଏ ଲେଖନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ମିଳିବା ପୂର୍ବରୁ ସନ୍ଥଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇଯାଇଥାଏ। କାରଣ ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କ ପଦୁଟିଏ କଥା କାଉଁରୀ କାଠି ଭଳି କାମ କରିଥାଏ।

ପ୍ରାୟ ୭/୮ ବର୍ଷ ତଳେ ଦିନେ ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କ ସହ ସନ୍ଥ ହରିହର ବାର୍ତ୍ତାଳାପ କରୁଥିବା ବେଳେ, ଡଃ. ଜେ.ପି. ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ 'Trees for Life' (ଜୀବନ ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ) ସଂସ୍ଥାର ମୁଖ୍ୟ ଶ୍ରୀ ବଲବୀର ମାଥୁରଙ୍କ ସହ ଯୋଗାଯୋଗ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ। ସନ୍ଥ କହିଲେ, 'ମୁଁ କ'ଣ ତାଙ୍କୁ ଜାଣେ ?' ଡଃ. ଦାସ କହିଲେ, 'ମୁଁ କେଇଦିନ ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ବାଣପୁର ଯିବି।'

'ଜୀବନ ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ'ର ମୁଖ୍ୟ ଶ୍ରୀ ବଲ୍‌ବୀର ମାଥୁର ଆହ୍ଲାବାଦର ବାସିନ୍ଦା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ। ଏଣୁ ଜେ.ପି. ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ସଂସ୍ଥା ସହ ଗଭୀର ଭାବରେ ଜଡିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ। ଦିନେ ଉଦିତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ମଧୁର କିରଣ ମଧ୍ୟରେ ଡଃ. ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ବଲବୀର ମାଥୁର ଜୀ ବାଣପୁର ଆସିଥିଲେ। ସେମାନେ ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କ ସହ ବେଶ୍ ଜମାଣିଆ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ। ସଂସ୍ଥାର ଆବାସିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସବୁ ତନ୍ନ ତନ୍ନ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଗଲେ ଏବଂ ବଲବୀର ମାଥୁରଙ୍କ ମୁହଁରେ ପ୍ରୀତିର ହସ, ଡଃ. ଦାସଙ୍କୁ ବେଶ୍ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଦେଇଥିଲା। ସନ୍ଥ ହରିହର ରାମଙ୍କୁ ବଲବୀର ମାଥୁର ବେଶ ନିଜର କରି ନେଇଥିଲେ। ପରେ ତାଙ୍କ ସଂସ୍ଥା ପକ୍ଷରୁ ସହାୟତା ଦେବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେବା ସହ ୫୦ ଜଣ ଅନ୍ତେବାସୀ ପିଲାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ କମ୍ପ୍ୟୁଟରର ଅବାଧ କାରବାର। ଚିଠିପତ୍ର ଯୁଗ ଆଉ ନାହିଁ। ସବୁ ଇ-ମେଲ୍‌ରେ ଚାଲିଛି। ବଲବୀର ମାଥୁରଜୀ ଚିଠି ଲେଖନ୍ତି ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କୁ ଇ-ମେଲ୍‌ରେ, ସେ ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କୁ ପଠାନ୍ତି ଡାକ ଯୋଗେ ବା କହି ଦିଅନ୍ତି

ଟେଲିଫୋନ୍‌ରେ । ଶ୍ରୀ ମାଥୁର ଦିନେ ଡଃ. ଜେ.ପି.ଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ସନ୍ଥ ରାମଙ୍କୁ କୁହ ସେ ଇ-ମେଲ୍ କରି ମୋତେ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଓ ଖର୍ଚ୍ଚ ପଠାଇବାକୁ ।' ଡଃ. ଜେ.ପି.ତାଙ୍କୁ କହିଲେ, 'ତାଙ୍କର କମ୍ପ୍ୟୁଟର ନାହିଁ । ତେଣୁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେଲେ ସେ ଏହା କିଣିବେ ଏବଂ ତମକୁ ଇ-ମେଲ୍ ବି କରିବେ ।'

ଶ୍ରୀ ବଲବୀର ମାଥୁର ସଂଗେ ସଂଗେ ୧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ପଠାଇଦେଲେ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ପାଇଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ । ତା'ପରେ ନେହେରୁ ସେବା ସଂଘରେ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଲାଗିଲା, ଇ-ମେଲ୍ ଯୁଗର ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ୨୦୦୦ ମସିହାରେ ।

ଅନ୍ତେବାସୀ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ସନ୍ତାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ ନିମନ୍ତେ ପନ୍ଥା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପାଇଁ ଡଃ. ଜେ.ପି. ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଏବଂ କହିଲେ, ବଲବୀରଜୀଙ୍କ ଆହ୍ଲାବାଦସ୍ଥିତ ସଂସ୍ଥାକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ 'ଧାର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ଧତି' ସଂପର୍କରେ ବୁଝି ଆସିବା ପାଇଁ । ମୁଁ ଆହ୍ଲାବାଦ ଯାଇ ଶ୍ରୀ ବଲବୀରଜୀଙ୍କ ସଂସ୍ଥାକୁ ଯାଇ ପୋଷ୍ୟ ସନ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା ଶ୍ରୀମତୀ ରେଖା ଅଗ୍ରୱାଲ୍‌ଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଅବଗତ ହୋଇ ଦିଲ୍ଲୀ ଯାଇ ଡଃ. ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କୁ ସବୁ ବିଷୟ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ବୁଝାଇବା ପରେ ସେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ବଲବୀର ମାଥୁରଜୀଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ 'ଜୀବନ ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ' ସଂସ୍ଥା ମାଧ୍ୟମରେ ନେହେରୁ ସେବା ସଂଘର ୨୫ ଜଣ ପିଲାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ସନ୍ତାନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଇ ସେମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ବାର୍ଷିକ ପ୍ରାୟ ୨ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଅନୁଦାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

୨୦୦୨ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ୨୭ ତାରିଖରେ ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ ଯୋଗୁଁ ସମଗ୍ର ବାଣପୁରରେ ଶୋକଛାୟା ଖେଳିଯାଇଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ତେବାସୀଙ୍କ କୋହରେ ସମଗ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଶୋକାଭିଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ତତ୍‌ପରଦିନ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହି ସମ୍ବାଦ ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଇଙ୍କୁ ଟେଲିଫୋନ୍ ଜରିଆରେ ପ୍ରଦାନ କଲି, ସେତେବେଳେ ସେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ମୋ କ୍ରନ୍ଦନ ସ୍ୱରରେ ସେ ବେଶି କିଛି କହିପାରି ନ ଥିଲେ । କେବଳ କହିଲେ, 'ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ପରେ ପୁଣି କଥା ହେବି ।' ତା'ପରେ ଅନେକ ଥର ସେ ଫୋନ୍ କରିଛନ୍ତି । କୁଶଳ ବିଷୟ ପଚାରିଛନ୍ତି ।

ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରାଦ୍ଧୋତ୍ସବରେ ସେ ଯୋଗ ଦେଇ ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଉନ୍ମୋଚନ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ କୋହପୂର୍ଣ୍ଣ

ହୃଦୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ତାଙ୍କ ସହ ଥିବା ହରିହରଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ।

ସନ୍ଥ ହରିହରଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣରେ, ଡଃ. ଦାସ ଲେଖିଥିଲେ- "ହରିହର ସାରା ଜୀବନ ଲୋକସେବାରେ ବ୍ରତୀ ଥିଲେ ଏବଂ ମନ, ପ୍ରାଣ, ଧ୍ୟାନ, ଶ୍ରମ ଓ ସମୟ ସବୁ କିଛି ତାଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ ସମର୍ପିତ କରିଥିଲେ। ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ହେଲେ ପ୍ରକୃତରେ କର୍ମଯୋଗୀ।"

ଏବେ ସେବା ସଂଘର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସେ ସଦା ସର୍ବଦା ତତ୍ପର। ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ ସେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆନ୍ତରିକତାର ସହ ସହଯୋଗ କରନ୍ତି। ସେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଯେ କୌଣସି ବିଭାଗର ସଚିବଙ୍କୁ କହିଦେଲେ ଅନୁଦାନ ମିଳିବାରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ରହେ ନାହିଁ।

ଡଃ ଦାସ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ପୋଷ୍ୟ ସନ୍ତାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ବେଶ୍ ଅଗ୍ରଗତି ଘଟିଛି। ଏବେ ପ୍ରାୟ ୧୬୦ ଜଣ ଗରିବ ପିଲା ନିୟମିତ ଭାବରେ ସହାୟତା ପାଉଛନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ନେହେରୁ ସେବା ସଂଘ ତାଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି।

ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଇ- ଆପଣ ମହାନ। ଆପଣଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କର ଉଦାହରଣ ବାସ୍ତବିକ ଆଜିର ସ୍ୱାର୍ଥପର ମଣିଷ ପାଇଁ ଏକ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ହୋଇ ରହିଥାଉ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କର ୭୩ ବର୍ଷ ଯୁବ ବୟସରେ କର୍ମ ତତ୍‌ପରତା ବୃଦ୍ଧି ପାଉ, ଏହା ହିଁ ଜଗତର ନାଥ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି।

ନେହରୁ ସେବା ସଂଘ, ବାଣପୁର

କଳାହାଣ୍ଡିରେ ଜେପି ଦାସ

ରାସ ବିହାରୀ ବେହେରା

ଜେପି ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ, କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାପାଳ ୧୯୬୫-୬୬ ମସିହାରେ ଥିବା ସମୟରେ ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମାଧ୍ୟମରେ ସାକ୍ଷାତ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା। ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହି ବହୁ ବ୍ୟସ୍ତତା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଖେଳ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା। ଟେନିସ୍ ଖେଳ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଅତ୍ୟଧିକ। ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉତ୍ତମ ଟେନିସ୍ ଖେଳାଳୀ। ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ହୁଇଲରସ୍ କ୍ଲବ୍ (ବର୍ତ୍ତମାନ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଫିସ ପଡିଆରେ ହାର୍ଡ କୋର୍ଟ) ନିର୍ମାଣ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରଶଂସନୀୟ। ଦିନକୁ ଦିନ ଖେଳାଳୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଘଟୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ସକାଳ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ମଧ୍ୟ ଖେଳାଳୀଙ୍କୁ ଅଧିକ ସୁଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ନାଇଟ୍ କୋର୍ଟ, ଫ୍ଲଡ ଲାଇଟ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ ରାତ୍ରିରେ ମଧ୍ୟ ଟେନିସ ଖେଳ ହେଉଥିଲା।

ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଦାସ ପ୍ରତିଦିନ, ଏପରିକି ବିଭିନ୍ନ ବ୍ଲକ ଗସ୍ତରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାମ ଶେଷ କରି ସନ୍ଧ୍ୟା ୪ଟା ବେଳକୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଫେରି ଟେନିସ୍ ଫିଲ୍‌ଡକୁ ଆସି ଟେନିସ୍ ଖେଳିବେ। ଭୁବନେଶ୍ୱର ଗସ୍ତରେ ଗଲେ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେଉନଥିଲା। କଳାହାଣ୍ଡିରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଟେନିସ୍ ଖେଳାଳୀସବୁ ଟେନିସ୍ ଖେଳୁଥିଲେ। କୁମୁଦନାଥ ବାବୁ (ଏଡ୍‌ଭୋକେଟ୍), ରଣାଧର ଭୋଇ (ଏଡ୍‌ଭୋକେଟ୍), ପରମାନନ୍ଦ ବେହେରା ପ୍ରଭୃତି। ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ଖେଳାଳୀ ହୋଇ ନଥିବା ଯୋଗୁ,

ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳରୁ ଅଭ୍ୟାସ କରି ମାସକ ପରେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସହ ଖେଳିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ। ଟେନିସ୍ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିବା ଯୋଗୁ ଶ୍ରୀ ଦାସ ଆମକୁ ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଇଥବଲେ। ଜେ.ପି.ଦାସ ଟେନିସ ଖେଳ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ସହ, ଜିଲ୍ଲା ଆଥ୍ଲେଟିକ୍ସ ଆସୋସିଏସନର ସଭାପତି ହିସାବରେ ଜିଲ୍ଲାରେ କ୍ରୀଡାର ବିକାଶ ସହ ଫୁଟବଲ ଖେଳ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ଖେଳାଳୀଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ।

ଜିଲ୍ଲା ଆଥଲେଟିକ୍ ଆସୋସିଏସନର ସମ୍ପାଦକ ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଁ ବହନ କରିବା ପରେ ଜିଲ୍ଲାର ଖେଳାଳୀମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠନ କରି ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କଲି। ମାତ୍ର ବାରବାଟି ରାଫଲ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଅଲମ୍ପିକ୍ ଆସୋସିଏସନ୍‌ର ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ। ତେଣୁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଜାରି ରଖିଲି। ଏ ଭିତରେ ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଜେ.ପି.ଦାସ କଳାହାଣ୍ଡିରୁ ବଦଳି ହୋଇଗଲେ। ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ କଳାହାଣ୍ଡି ଗସ୍ତରେ ଆସନ୍ତି, ଅଫିସ କାମ ସାରି ସନ୍ଧ୍ୟା ୪ଟା ବେଳକୁ କାର୍‌ରେ ମୋ ଘରକୁ ଆସି ମୋତେ ଡାକି, 'ଚାଲ, ତୁମ ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣ କେତେଦୂର ଗଲା, ଦେଖି ଆସିବା' କହି ମୋତେ ଗାଡିରେ ବସାଇ ନେଉଥିଲେ। ଲାଲ ବାହାଦୂର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣ ଦେଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ମୋତେ ବହୁଗୁଣରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛି। ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣ, ବାଉଣ୍ଡରୀ ୱାଲ-୭ ଏକର, ୧୧୦ଫୁଟ ଲମ୍ୱା ୩୦ ଫୁଟ ଓସାରର ଷ୍ଟାଡିୟମ ବିଲ୍‌ଡିଂ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ମୋତେ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି, 'ଏତେ ଟଙ୍କା ଆବଶ୍ୟକ, କେଉଁଠୁ ପାଇବ ?' 'ଅନ୍ତର୍ଜିଲ୍ଲା ଫୁଟବଲ ଟୁର୍ଣ୍ଣାମେଣ୍ଟ ବେଳକୁ ଟିକଟ କରି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିଛୁ, ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କାରେ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁ ରଖିଛୁ।' ଷ୍ଟାଡିୟମ ଅଗ୍ରଗତି ଦେଖି ତାଙ୍କ ମନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଛି। ସେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶା ଅଲମ୍ପିକ୍ ସୋସାଇଟିର ସେକ୍ରେଟାରୀ ଭୈରବ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ କଟକର ବାରବାଟି ଷ୍ଟାଡିୟମରେ ସାକ୍ଷାତକରି କହିଲେ, 'କଳାହାଣ୍ଡି ଭଳି ଏକ ଅନୁନ୍ନତ ଜିଲ୍ଲାରେ ଜଣେ ଦିନ ରାତି ପରିଶ୍ରମ କରି ଲୋକଙ୍କଠୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରି ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଆପଣ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଉଚିତ୍।'

ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଭୈରବ ମହାନ୍ତି ଆସି ଜିଲ୍ଲା କ୍ରୀଡା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣର ଅଗ୍ରଗତି, ମନ୍ଥରତା, ସବୁ

ଉପଲବ୍ଧ କରି କଟକ ଫେରିଯାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଲମ୍ପିକ୍ ଏକ୍‌ଜ୍ୟୁକେଟିଭ୍ କମିଟି ମିଟିଙ୍ଗ ଡାକି କଳାହାଣ୍ଡି ଲାଲବାହାଦୂର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଷ୍ଟାଡିୟମ ପାଇଁ ଟ ୧୫,୦୦୦ଟଙ୍କା ଆର୍ଥିକ ଅନୁଦାନ ଚେକ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ପଠାଇବାରୁ ଷ୍ଟାଡିୟମ ନିର୍ମାଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା।

ଜେ.ପି.ଦାସଙ୍କ ଏହି ସହଯୋଗ, ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ ଭୁଲିପାରିବି ନାହିଁ। ଜିଲ୍ଲାରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବଦଳି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଳାହାଣ୍ଡି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସହଯୋଗ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ। କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାରେ କ୍ରମାଗତ ମରୁଡି ହୋଇ ଲୋକେ ହନ୍ତସନ୍ତ ହୋଇପଡୁଥିଲେ। ୧୯୬୬ ମସିହାରେ ଭୟବହ ମରୁଡିରେ ଖଡିଆଳ ଅଞ୍ଚଳର ଶହ ଶହ ଲୋକ ଭୋକ ବିକଳରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡିବା ଯୋଗୁ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଚହଳ ପଡିଗଲା। ପିଲା ବିକ୍ରିଠୁ ବହୁ କରୁଣ କାହାଣୀ ଇତିହାସର ବିଷୟବସ୍ତୁ ହୋଇଯାଇଛି। ତତ୍‌କାଳୀନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀ କଳାହାଣ୍ଡି ଗସ୍ତରେ ଆସି ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ମରୁଡିପ୍ରପୀଡିତ, ଅନାହାରକ୍ଲିଷ୍ଟ ଖଡିଆ ସିନାପାଲିର ହଜାର ହଜାର ଭୋକିଲା ଜନତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁଭରା ନୟନ ଏବଂ ଭୋକିଲା ପେଟ, ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳସାର ମଣିଷଙ୍କୁ ଦେଖି ଶୋକରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଥିଲେ। ସେହି ସମୟରେ ଯୁବକ ଜେ.ପି.ଦାସ କଳାହାଣ୍ଡିର ଜିଲ୍ଲାପାଳ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ। ଯୁବକ ଜିଲ୍ଲାପାଳଙ୍କୁ ଦେଖି ସନ୍ଦେହରେ ଶ୍ରୀମତୀ ଗାନ୍ଧୀ ଆର.ଡି.ସି.ଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ, 'କଣ ଏହି ଯୁବକ କଳାହାଣ୍ଡିର ଜିଲ୍ଲାପାଳ ?' ଉତ୍ତର, 'ହଁ, ମହାଶୟା।'

ଯୁବକର ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ, ନିଷ୍ଠା ବଳରେ ସବୁ କିଛି ସମ୍ଭବ। ତାହା ଯୁବ କଲେକ୍ଟର ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଯାଇଛନ୍ତି। କଳାହାଣ୍ଡିର ଭୟାବହ ମରୁଡି ସମୟରେ ଦେଶ ବିଦେଶରୁ ବହୁ ସାହାଯ୍ୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା। ତାକୁ ଜିଲ୍ଲାପାଳ ରାତି ଦିନ ଲାଗିପଡି ଭୋକିଲା ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଲଗାଇଦେଲେ। ଭାରତ ସେବକ ସମାଜ ତଥା ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନର ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ଭୋକିଲା ଜନତାଙ୍କୁ ରିଲିଫ୍ ପ୍ରଦାନରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା। ସେଥିପାଇଁ ଜିଲ୍ଲାପାଳଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରଶଂସନୀୟ। ବହୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସାମ୍ବାଦିକମାନେ କଳାହାଣ୍ଡି ଗସ୍ତରେ ଆସି, ଭୋକିଲା ଲୋକଙ୍କ ଫଟୋ ଚିତ୍ର, ଖବର କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ କରି ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ଚହଳ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ। ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଦୈନିକ 'କଳିଙ୍ଗ' ଖବର କାଗଜର ଜିଲ୍ଲା ସାମ୍ବାଦିକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି। ଜିଲ୍ଲାର ବହୁ ସମସ୍ୟା ଖବର କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲି। ରାଜନୈତିକ ଦଳ ମଧ୍ୟ ତାର ଫାଏଦା ଉଠାଇବାକୁ

ତତ୍‌ପର ହୋଇ ପଡିଥିଲେ। ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରଶାସନ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଖବରକୁ ନେଇ ସାମ୍ବାଦିକମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ତାର ପ୍ରତିକାର ମଧ କରୁଥିଲେ। ଏହା ପ୍ରଶାସନର ଦକ୍ଷତା ଏବଂ ଭାବମୂର୍ତ୍ତିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଆଜିକାଲି ପ୍ରଶାସନ ଏ ଦିଗରେ ସଚେତନ ଥିଲା ଭଳି ମନେ ହେଉନାହିଁ। ବହୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବାଦକୁ ଦେଖି ନ ଦେଖିଲା ଭଳି ଟାଳି ଦେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରି ପ୍ରଶାସନର ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଘୋଡାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରି ଜନ ଅସନ୍ତୋଷର ଶିକାର ହୋଇଥାନ୍ତି। ଜିଲ୍ଲାର ଅଗଣିତ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଋଣ ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ଜିଲ୍ଲାପାଳ ସକ୍ରିୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରି ବିଭିନ୍ନ ବ୍ଲକ ଗସ୍ତ କରି ପ୍ରତି ସଭାରେ ଚାଷୀ ଋଣ ପାଇବାରେ ଯେଭଳି କୌଣସି ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ନ ହୁଏ, ତାହା ସେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ତଦାରଖ କରିବା ଫଳରେ ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲାରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିଷ୍ଠାର ସହ ତତ୍‌ପରତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଲୋକଙ୍କୁ ଋଣ ଯୋଗାଇବାରେ ସହାୟକ ହୋଇପାରିଥିଲେ।

ଜିଲ୍ଲାପାଳଙ୍କ ତତ୍ପରତା ଦେଖି ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତି ସଚେତନ ହୋଇଥାନ୍ତି। ଫଳରେ ସାଧାରଣ ଜନତା ତାର ଉପକାର ପାଇପାରିଥାଏ। କଳାହାଣ୍ଡିର ଭୟାବହ ମରୁଡି ସମୟରେ, ଖେଳପ୍ରିୟ ଜେ.ପି.ଦାସ, ଜଣେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ଜିଲ୍ଲାପାଳରୂପେ କର୍ମ ହିଁ ଧର୍ମ ମନେକରି ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ସୁଚାରୁରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିଥିବା ଯୋଗୁ କଳାହାଣ୍ଡିର ସାଧାରଣ ଜନତା ତାଙ୍କୁ ଭୁଲି ପାରିନାହାନ୍ତି। ତେଣୁ ଏଭଳି ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ବହୁ ଭୋକିଲା ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରେ ଆହାର ଯୋଗାଇବାରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ମରଣୀୟ। ତାଙ୍କର ଟିକକ ଅବହେଳାରେ ବହୁଜନସାଧାରଣ ହସ୍ତସନ୍ତ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତେ। ବିପଦକୁ ଦୃଢ଼ତା ସହ ମୁକାବିଲା କରିବା ହେଉଛି ସାହସିକତା। ତାହା ଜେ.ପି.ଦାସ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷତାରେ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ନମସ୍ୟ।

ସାମ୍ବାଦିକ ତଥା ପୂର୍ବତନ ରାଜ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ

ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ

ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦାଶ

୧୯୪୨ ମସିହାରେ ଆଇ.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସାରିବା ପରେ ଫଳ ବାହରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ମୁଁ ବାଣପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ମୋର ସହପାଠୀ ବନ୍ଧୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ କିଛିଦିନ ତାଙ୍କ ସହିତ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିରେ କଟାଇବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗନାଥନ୍ ଛୁଟିରେ ଯାଇଛନ୍ତି । ସହକାରୀ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଧର ଦାସ ସ୍କୁଲର ଦାୟିତ୍ୱରେ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧର ଦାସଙ୍କର ବହୁ ପୁସ୍ତକର ରଚୟିତା ରୂପେ ଓ ନିଷ୍ଠାପର ସୁଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ଖ୍ୟାତି ଥିଲା । କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ସେ ମୋର ପରିଚୟ ପାଇ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ସେହି ଦିନ ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା ଶିକ୍ଷକ ପଦରୁ କୌଣସି କାରଣରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ବିଦାୟ ନେଇଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ମତେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଶିକ୍ଷକରୂପେ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମୁଁ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲି ।

ତାଙ୍କରି ବାସଭବନରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦକୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲି । ଜଗନ୍ନାଥ ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପତଳା ଛୋଟ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ପିଲାଟିଏ । ବୋଧହୁଏ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲରେ ପଢୁଥାଏ । ପ୍ରାୟ ତାକୁ ଦେଖେ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ ।

କେତେବର୍ଷ ପରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା

ବେଳେ ତାକୁ ଛାତ୍ରରୂପେ ପାଇଲି । ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଧର ବାବୁ ଉତ୍କଳ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ କଲେଜ (ଏବର ଖ୍ରୀଏଷ୍ଟ କଲେଜ)ରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥାଆନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ମୋର ଗୋଟିଏ ଟିଉଟୋରିଆଲ୍ ଗ୍ରୁପ୍‌ରେ ଥିବାରୁ, ଯଦିବା ସେ ଇତିହାସ ଅନର୍ସ ନେଇଥିଲା, ତାକୁ ଭଲ ରୂପେ ଜାଣିଲି, ତା'ର ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର, ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉପରେ ଦକ୍ଷତାର ପରିଚୟ ପାଇଲି । ନମ୍ର, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ, ସସ୍ନେହ ବ୍ୟବହାର, ମୁହଁ ସର୍ବଦା ହସ ହସ – ସେ ମୋର ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ହୋଇଗଲା । ତା'ର ଭକ୍ତି ନମ୍ରତା ସ୍ନେହରଞ୍ଜିତ ବ୍ୟବହାର ତାକୁ ଅଭୁଲା ରଖିଦେଲା ମୋ ପାଖରେ ।

ସେ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବାକୁ ଆଲାହାବାଦ୍ ଚାଲିଗଲା । ଏମ୍.ଏ.ପାସ୍ କଲାପରେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ହେଲା । ଆପାତତଃ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ତା' ସହିତ କିଛି ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମନରେ ତା' ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଥାଏ । ଆଉ ମୋର ମନେ ହୁଏ, ତା'ର ବି ମୋ ପ୍ରତି ଥାଏ ।

ପୁଣି ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ୧୯୬୬ରେ ଦେଖାହେଲା କଳାହାଣ୍ଡିରେ । କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲା ଦୁଇଟିରେ ଭୀଷଣ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥାଏ । ରମାଦେବୀ ସେସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗସ୍ତ କରି ଫେରି ଯେତେବେଳେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ଅନାହାରରେ କେତେକଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ କାହିଁକି, ସାରା ଭାରତରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ହେବାରୁ ମୁଁ ମୋର ପରିବାରକୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ଘରେ ଛାଡ଼ି ରମାଦେବୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଶରତ୍ ମହାରଣା ଓ ବିରଜା ରାୟଙ୍କ ଗହଣରେ କେତେକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକଙ୍କ ସହିତ ମରୁଡି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାତ୍ରା କଲି ।

ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ବିରଜା ବାବୁଙ୍କ ସହିତ କଳାହାଣ୍ଡିର ବିଭିନ୍ନ ମରୁଡିଗ୍ରସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ଅବସ୍ଥା ଅନୁଧାନ କଲି । ଓଡ଼ିଶା ରିଲିଫ୍ କମିଟି ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ହେଉଥିବା ରିଲିଫ୍ କାର୍ଯରେ କିଛି ଭାଗ ନେଲି । ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଖାତା ନେଇଥାଏ । ସେଥିରେ ଯେଉଁଠି ଯାହା ଦେଖେ ତାହା ଟିପି ରଖେ । କେଉଁ ସ୍ଥାନର କିପରି ଅବସ୍ଥା, ଲୋକଙ୍କର ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ସବୁ ଟିକିନିଖି ଲେଖି ରଖୁଥାଏ ।

ଭବାନୀପାଟଣାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେତେବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ କଳାହାଣ୍ଡିର କଲେକ୍ଟର । ବିରଜା ବାବୁ ମତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ତା ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲେ । ଅଫିସ୍‌ରେ ତାକୁ ଭେଟିଲୁ । ଜଗନ୍ନାଥକୁ ବାଣପୁରରେ ଦେଖିଥିଲି ଛୋଟ ପିଲାଟିଏ ରୂପରେ, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଦେଖିଥିଲି ଗୋଟିଏ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ବୁଦ୍ଧିଦୀପ୍ତ ତରୁଣ ଛାତ୍ର ରୂପରେ । କଳାହାଣ୍ଡିରେ ଦେଖିଲି ତେଜସ୍ୱୀ ଯୁବା ହାକିମ ରୂପରେ ।

ସେ ମତେ ଦେଖି, ବିଶେଷତଃ ବିରଜା ରାୟଙ୍କ ସହିତ ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହୋଇଗଲା। ମତେ ଯଥୋଚିତ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇଲା ପରେ ପଚାରିଲା- ମୁଁ କେମିତି ସେଠି ପହଞ୍ଚିଲି। ଜଣାଇଲି, ମୁଁ ରମାଦେବୀଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବୀମାନଙ୍କ ସହିତ ସେଠାକୁ ଆସିଛି ରିଲିଫ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭାଗ ନେବାକୁ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଆପାତତଃ ଟିକିଏ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ, ଟିକିଏ ଉତ୍ତେଜିତ ଥାଏ- ରମା ଦେବୀଙ୍କ ବିବୃତି ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ଆଞ୍ଚ ଆଣିଥାଏ। ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଅର୍ଥାତ୍ କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ବଲାଙ୍ଗୀରର କଲେକ୍ଟରମାନଙ୍କ ଦକ୍ଷତା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣତା ଉପରେ ସନ୍ଦେହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ।

ବିରଜା ରିଲିଫ୍ କମିଟିକୁ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଏବଂ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କାଗଜପତ୍ର ଦେଖାଇଲେ। ଜଗନ୍ନାଥ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ଉତ୍ତେଜିତ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, 'ଆପଣ ବିରଜାପ୍ରସାଦ ରାୟ ବୋଲି ମୁଁ କିପରି ଜାଣିବି ?' ମୁଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାମାନ୍ୟ ହସି କହିଲି 'ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଭଲରୂପେ ଜାଣେ। ତାଙ୍କରି ସାଙ୍ଗରେ ତ ବୁଲୁଛି।' ଜଗନ୍ନାଥ ଶାନ୍ତ ହୋଇଗଲା, ବିରଜା ବାବୁଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୋଡିଏ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଚେକ୍ ଦେଲା ଓ ଚେକ୍‌ଟି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି କ୍ୟାସ୍ ହୋଇପାରିବ ତାହା ମଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲା। ତା'ପରେ ବିରଜାବାବୁ ଆମେ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିବା ଅଞ୍ଚଳର ବିବରଣୀ ଦେଲେ। ସେସବୁ ପରେ ଟିକିଏ ଅବିଶ୍ୱାସ ସହିତ ଜଗନ୍ନାଥ ମତେ ପଚାରିଲା, 'ଯେ' ସବୁ କ'ଣ ଠିକ୍ ?' ମୁଁ କହିଲି, 'ହଁ, ଠିକ୍ !' ମୋ ହାତରେ ଥିବା ଖାତାଟିକୁ ଦେଖାଇ କହିଲି, 'ମାଷ୍ଟର ତ ! ଏଇ ଖାତାରେ ମୁଁ ସବୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଟିପି ରଖିଛି। ତୁମେ ଚାହିଁଲେ, ଖାତାଟି ଦେଇଦେବି ତୁମକୁ।' ଜଗନ୍ନାଥ ଟିକିଏ ଖାତାକୁ ଚାହିଁ ନରମ ଗଳାରେ ମତେ ଅନୁରୋଧ କଲା, 'ଆପଣ ରହିଯା'ନ୍ତୁ। ଆପଣଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ମୁଁ କାଲି ଯିବି ସେଇ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ।' ମୁଁ କହିଲି, 'ନାଇଁ, ମୁଁ ତ ବିରଜା ବାବୁଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ବଲାଙ୍ଗୀର ବାହାରିଛି। ମୋର ତୁମ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି। ଜାଣେ, ତୁମେ ନିଜେ ଯାଇ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବ, ବିହିତ ପଦକ୍ଷେପ ନେବ। ଯଦି କହିବ, ଏଇ ଖାତାଟି ଦେବି- ଦେଖିବ।' ଜଗନ୍ନାଥ ଟିକିଏ ହତୋତ୍ସାହ ହେଲା।

କିନ୍ତୁ ଯାହା କହିଥିଲା ତାହା ହେଲା। ମୁଁ ପରେ ଜାଣିଲି, ଆମେ କଳାହାଣ୍ଡି ଛାଡ଼ିବା ପରଦିନ ସେ ଗସ୍ତରେ ବାହାରି ଅଠରଦିନ କାଳ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳମାନ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଲୋକଙ୍କର ଦୁର୍ଗତି ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଯଥାଯଥ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲା।

ଏବେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାସ ତଳେ ତାର କବିତା ସଂଗ୍ରହ ଦୁଇଟି (ପୂର୍ବାପର) ମତେ ଉପହାର ଦେଲା। ୧୯୯୦ରେ ପ୍ରକାଶିତ 'ଆହ୍ନିକ' ନାମକ ତା'ର ଏକ କବିତା ସଙ୍କଳନରେ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ଦେଖିଲି 'କଳାହାଣ୍ଡି' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ବାସ୍ତବବାଦୀ କବିତା। 'କଳାହାଣ୍ଡି' ହୋଇଛି ଗୋଟିଏ ପ୍ରତୀକ- ଦାରିଦ୍ର୍ୟର- ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅନ୍ତହୀନ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର- 'ଯେଉଁଠାରେ ଅନାହାର ସେଠାରେ ହିଁ କଳାହାଣ୍ଡି'... 'ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖ କଳାହାଣ୍ଡି, 'ସବୁଠାରେ କଳାହାଣ୍ଡି'। ଜଗନ୍ନାଥ ଲେଖିଛି':

କଳହାଣ୍ଡି ଆମର ଅତି ନିକଟରେ
ଆତ୍ମାର ସାମୟିକ ତାଡ଼ନାରେ
ବିବେକର ଅକସ୍ମାତ୍ ଦଂଶନରେ
ଅନ୍ତଃକରଣର କ୍ୱଚିତ୍ ଅନୁଶୋଚନାରେ
ସୁଖନିଦ୍ରାର ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନରେ
ରୋଗରେ ଭୋକରେ ଅସହାୟତାରେ
ରକ୍ତପାତର ଆସନ୍ନ ସମ୍ଭାବନରେ -

ଫୁଟି ଉଠିଛି ତା'ର ଶାସକ ହୃଦୟ ତଳେ ଥିବା ଏକା ସ୍ପର୍ଶକାତର ମାନବିକତା। ଲିପିବଦ୍ଧ ରହିଗଲା ତହିଁରେ କାଳ କାଳ ପାଇଁ କଳାହାଣ୍ଡିର ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଦୃଶ୍ୟ - ଶାସନ କଳରୁ ଅପସରି ଯାଇଛି ସେ- ଭଗ୍ନ ହୃଦୟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି- କଳାହାଣ୍ଡି ଯେପରି ପ୍ରାୟ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଛି ସେହି କାଳରୁ।

ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ- ଏଇ ବିବେକ ଦଂଶନ ପାଇଁ କ'ଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଚାକିରିରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଲା, କେଜାଣି!

ପୁଣି କେତେବର୍ଷ ଚାଲିଗଲା। ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ମୁଁ ଅଧ୍ୟାପକତ୍ୱ କିଛିକାଳ ଛାଡ଼ିଦେଲି, ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସଂସ୍କୃତି ବ୍ୟାପାର ବିଭାଗର (Cultural Affairs Department)ର ପ୍ରକାଶନ ଶାଖାର (Publication Wing)ର ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପାଦକ ହୋଇ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ପୋଥିମାନଙ୍କର ସମ୍ପାଦନାରେ- ପ୍ରକାଶନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପାଦକମଣ୍ଡଳୀ ସହିତ ନିୟୋଜିତ ହେଲି।

ହଠାତ୍ ଦିନେ ସେଠି ଜଗନ୍ନାଥର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା। ସେ ମତେ ସେଠି ଦେଖିବ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରିନଥିଲା। ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ କରି ଚାଲି ଯାଉଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ଡାକ ପକାଇଲି, 'ଆରେ, ଜଗନ୍ନାଥ।' ସେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ମତେ ଦେଖି ବିସ୍ମିତ

ଆନନ୍ଦରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ମତେ ନମସ୍କାର କରି ମୋର ସେଠି ଉପସ୍ଥିତିର କାରଣ ପଚାରିଲା। ମୁଁ ମୋ କଥା ଜଣାଇଲି- କେଉଁ କାରଣରୁ ଅଧ୍ୟାପକତ୍ୱ ଛାଡ଼ି ସେଠିକୁ ଆସିଲି। ସେ କହିଲା, କିପରି ସେ ପ୍ରାଚୀନ ପୋଥିର ଚିତ୍ରକଳା ଅନୁଧ୍ୟାନ କରୁଛି ଓ ତା ଉପରେ ଗବେଷଣା କରୁଛି। ପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ତା'ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ, 'ଚିତ୍ର-ପୋଥି', ଓ 'ପାମ୍‌-ଲିଫ୍‌ ମିନିଏଚର୍ସ୍‌'।

ଫେର୍‌ କେତେବର୍ଷ ପରେ - ମୋ ବଡ଼ ପୁଅ ଦେବୀ ପ୍ରସାଦ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଥାଏ। ମୁଁ ତା' ପାଖକୁ ଯାଇଥିଲି। Telephone Directory ରୁ ସଂଗ୍ରହ କଲି ଜଗନ୍ନାଥର ଘର ଠିକଣା। ପୁଅକୁ ଧରି ତା'ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲି। ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ସହିତ ତା'ର ପ୍ରଥମ କବିତା ସଂକଳନ 'ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ' ମତେ ଉପହାରଦେଲା। ତା'ର ଚିତ୍ରକଳା ସମ୍ପର୍କୀୟ ବହିମାନ ଦେଖିଲି।

ତିନିଚାରି ବର୍ଷ ତଳେ ଜଗନ୍ନାଥ ଆସିଥିଲା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପାନ୍ଥନିବାସକୁ N.B.T ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ ବହିର ଲୋକାର୍ପଣ କରିବାକୁ। ମୁଁ ସେଇ ଉତ୍ସବକୁ ଯାଇଥିଲି। ଜଗନ୍ନାଥ ବହିଗୁଡିକ ଲୋକାର୍ପଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ମତେ ବିନୟର ସହିତ ଅର୍ପଣ କଲା, ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ ବିସ୍ମିତ କରି। ମୁଁ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଗଲି।

ତା'ପରେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଜଗନ୍ନାଥ ସହିତ ଦେଖାହୋଇଛି। ମୁଁ ତା'କୁ ଦେଖି ଖୁସି ହୋଇଛି। ସେ ବି ମତେ ଦେଖି କୃତାର୍ଥ ବୋଧ କଲା ପରି ମୋର ମନେ ହୋଇଛି।

ଥରେ ଆସିଥିଲା ମୋ ପାଖକୁ ମୋର ଆଉ ଜଣେ ପୂର୍ବତନ ଛାତ୍ର ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଫେସର ଗଣେଶ୍ୱର ସହିତ। ମୋର ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟିଏ ଫଟୋ ନେଇଥିଲା ମୋର ସହକାରୀ ରବି।

ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍‌ ଓ ଗାନ୍ଧୀବାଦୀ

Jagannath Prasad

A B Lal

It gives me great pleasure to state that I have known Jagannath Prasad Das for about three years now. He joined the University of Allahabad in 1955 to study for the MA degree in Political Science. He came to us from the Utkal University with a brilliant academic record. He maintained that record here. In 1957 he passed the MA examination in Political Science in the first division topping the list of successful candidates. Throughout the period of two years that he devoted to the study of Political Science, he was the most outstanding student of his class. He is very intelligent and he worked systematically and hard. All his teachers have a very high opinion about his intellectual and moral qualities.

After passing the MA examination, he joined Research in this department and he was also selected to do part-time teaching work. He has been lecturing on the Indian Constitution & Indian Cultural life to the MA class.

He appearedat the IAS examination in September last and he has just now been declared successful at that examination. His result did not come as a surprise to us.

Jagannath Prasad Das is not merely a good student. I can testify to the excellence of his moral character. He is a very fine and cultured young man. His manners are very pleasing. He is honest and straight forward. He is always cheerful. He has never sought office or privilege of any kind. When we nominated him Secretary of the International Club - a study group in this Department - he discharged his duty with efficiency and zeal, but never sought the lime light. On the contrary he is rather shy and modest. One can implicitly rely upon him to do his work with a high sense of responsibility. He enjoys not only the confidence and esteem of his teachers, but also commands the respect of his fellow students.

AlthogetherJagannath Prasad Das is one of the firnest products of the Utkal and Allahabad Universities. In my opinion he would make an ideal University teacher. His joining the IAS would mean a loss to the academic world, but I advised him to enter the administrative service, because our public services need men of Jagannath Prasad Das's intelligence and integrity. In the service of the State he should be able to serve the larger interests of the nation. I shall watch his career with great interest and I am sure that he will serve the country with great distinction. My good wishes are always with him.

Head of the Politics Department
Allahabad University
1958

Together at Allahabad

B C Rastogi

In 1955, a shy and reticent a student, with a boyish face and large expressive eyes, joined the MA Political Science class in Allahabad University. Though serious and focused inside the classroom, he enjoyed the usual fun world outside with his small circle of friends. Their intimacy and mutual concern survives even after five decades.

Notwithstanding his transparent smile, unassuming and guileless demeanor, none of his friends could claim to know the stirrings in his bosom which years later found expression in his poetry and writings. He was, however, known to be a non-believer, intensely rational and restless – then as he is now - with pronounced empathy for the poor, the needy and the vulnerable.

This was Jagannath Prasad Das at the Allahabad University. The spice, if any, in his brief and uneventful stay there did not go beyond samosas and pakoras at the

Jagati or the Coffee House and some "rumours"!

In 1957, after obtaining the Master's degree with first-class-first he joined the Department's faculty. The young lecturer was a man of few words – unlike the usual class of teachers. He occasionally felt nervous due to presence of some of his friends in his class, whom he often cajoled to bunk. He was duly obliged by them.

His discomfort in the class did not last long for he soon joined the 1958 batch of IAS. His journey from teaching to government service was possibly not as consequential as his later migration from bureaucracy to the world of art, poetry and literature, triggered by the call of his inner self.

2007

Allahabad and After

Balbir Mathur

Jagannath Prasad Das, and I first met during the hot summer of 1955 in the corridors of the Political Science Department at the Allahabad University. We had both arrived to study for our Master's degrees. That was the start of a friendship between two people of totally different personalities.

JP was studious; I did not even own a text book. He took copious notes; I drew cartoons during the class. He sat in the front of the class, I sat in the very back row. JP's handwriting was small; mine was broad brush. He was a quiet person with a soft voice whereas I was a showman.

Then why did we become friends and why did our friendship blossom through these five decades? I can of course speak only of my part. I have always valued conviction, compassion and integrity in my life and easily found all these three qualities in JP. Those who possess these qualities also seem to know themselves. It is this know-

ing through which such people create their own destiny rather than allow fate to lead them.

It was this knowing of himself that led JP to resign his position of power and prestige to follow his passion as a writer and a poet; this same urge nudged me to give up my life of rubbing shoulders with the wheelers and dealers of the world to serve the poor. JP let his office in the secretariats to be back in the library and I chose the shade of the mango trees over the air conditioned board rooms.

It was the recognition of this knowing, this assuredness, this strength, this integrity in JP that made me ask him to be one of the founding board members of the Trees for Life movement in India. It is this strength of his that I enjoyed during our travels together in very recent years.

As the twist of life would have it, now JP travels to the United States and I travel to India! When we see each other, I do not see in him a writer or a poet of international fame or a literary icon. I see a friend for whom I have great affection. Neither time nor distance has diminished my regard for JP, and I am grateful to be his friend.

Chairman, Tress for Life
2007

An Under-secretary

G S Mohapatra

Sometime in January – February 1961, I had submitted a proposal to the Director of Health Services to produce a short documentary film on health care activities relating to expectant mothers and infant children.

After several meetings and discussions with some notable doctors, I was able to prepare a written script titled "Maa O Sishu", which I submitted to the Director of Health who recommended my proposal to the Health Department. The file was referred to the Finance Department for sanction of funds of only Rs. 20,000/-.

Luckily I had acquaintance with the-then Secretary, Finance Department, whom I met but was sorry to be informed that the Joint Secretary had turned down the proposal on the ground that the Govt. had not made any proposal nor had invited any tender.

I was depressed and did not know what to do! I had spent about a year and half in pursuing the file and at the

last stage I was back to square one. I could not discuss this matter with anybody nor I was able to find a way.

I thought of meeting the Finance Secretary again, but this time his PA told me that I should just go and thank him since the file had already been sanctioned! I could not believe his word for it seemed like a miracle. The PA then explained to me that the Secretary had called for the file as a matter of curiosity to see why it has been rejected.

He had found the comments of the Under Secretary meaningful and to the point in safeguarding the Govt. interest. The Under Secretary had categorically stated that the Govt. had no financial risk, since the Govt. was not giving any advance before the actual work was completed by the producer with his own funds. The film after completion was examined by a team of Doctors, and only after delivery of 10 copies of the film by the producer to be the sanctioned amount was to be released. As such the proposal was absolutely safe for sanction.

The PA said that with these notes of the Under Secretary, the Secretary had sanctioned the project despite many objections of the Joint Secretary. The file was being sent to the Health Department from where I should obtain the final orders.

I came to know that the miracle was done by none other than Sri J.P. Das, I.A.S., who was then the Under Secretary. And so today in the Jubilee year of my first film, I salute him.

Film-maker
2010

To Sir with Love

Laxmidhar Mishra

Around early 1950s (1951-54 to be precise)my elder brother Dr. Sreenibas Mishra, who was a gold medalist in M A (Oriya) from Utkal University in 1949, was a Lecturer in Oriya in Christ College, Cuttack and Sri Jagannath Prasad Das (born 1936) happened to be his student (he had history, economics and Oriya as optional subjects). I was studying in a village school, so had no opportunity of meeting him. But I used to hear unusual stories about his uncanny insight, riotous imagination, photographic retentivity, eye for beauty and prodigious scholarship. This is how at a very early age he became my role model. 1 stood first in ME scholarship examination (1955) and took admission in Balasore Zilla School the same year. I stayed with my brother who by then had been posted to Fakirmohan College, Balasore. On reaching my brother's place at Priya Sahoo Lodge, Sudpur, I chanced to come across a farewell citation for my brother written in chaste Oriya. It was bound in a photo frame and kept in the master bed room of

my brother. I came to know that it was prepared by Jagannath Babu, my brother's favourite student. I have read that citation off and on for 4 years (1955-59) and every time I read it I was overwhelmed with feelings of pure excitement and joy emanating from that beautiful object which generated feelings of deep reverence of a student for his teacher. The hand written text in straight lines, in short and simple sentences carrying the outpouring of an unsullied heart and mind of a young student had seemed to me to be more beautiful than a piece of painting.

Life is full of surprises and many of them are totally unpremeditated. As the years rolled by I chanced one day to have a glimpse at one of the intermediate arts exam papers of JagannathBabu. I am yet to see another specimen of more chiselled reflection of human mind, The handwriting in the text was .a piece of art; the lines were straight, sentences were short and simple (not exceeding one line and without conjuncts), the language was simple and colloquial, the depth of feeling and animation running through the text were captivating. The totality of impression on another young reader's mind, after going through that text, is too profound to be reduced to words. No wonder that the paper carrying 70 pc marks (70 out of 100 in a Literature paper in early 50s was a marvel) was adjudged as a model to be preserved by his teacher for posterity. The image of my role model remained embedded in my mind for ever.

Souvenir of Odissa Forum Global Convention
2006

Jagannath Babu

P C Hota

I have the unique privilege of knowing Sri J.P.Das – JagannathBabu as I have always called him – since July 1953, when he joined the Ravenshaw College, Cuttack for his graduation.

In 1953, JagannathBabu was slim and tall — which he still is — but rather shy for a very good student with a literary flair. He was invariably dressed in a full sleeve white shirt and white trousers.

Earlier I had read a poem, **CHLIKA** written by JagannathBabu in Oriya and published in the Christ College magazine in 1952.After I read it several times for sheer literary joy, I thought that the poem was one of the best written by any Oriya poet.

After graduation in 1955, Jagannath Babu joined the post-graduate department of Political Science of the University of Allahabad. In 1957, he secured a first class and stood first in M.A. in Political Science. He, however, continued to stay in Sir GanganathJha Hostel of the

University as a Ph.D student.

In 1957 I joined the post-graduate department of Political Science in the University of Allahabad and stayed in the same hostel. I have seen how he used to prepare for the IAS examination: on a working day, he read for about two hours as he could not afford more time in view of his commitments as a lecturer in the Department of Political Science of the University. On holidays and Sundays, he used to read for about four hours for his preparation for the IAS. I hardly saw him reading at night. Invariably, he used to go out with friends in the evening and return to the hostel for dinner and a good night's sleep.

I also remember the day in March 1958 in Allahabad, when news came from New Delhi that JagannathBabu's name had figured in the merit list of successful candidates in the IAS examination. I was in the University when I got the news. I hurried back to the hostel to greet him but found his room locked. As he did not return till late at night, I went to him the next morning. On seeing him, I got very excited and shook his hands with a lot of warmth and bon-homie.

JgannathBabu was, however, a picture of detachment. This detached attitude never left him as long as he served in the IAS and occupied several top posts in the hierarchy. He never acquired the snobbery for which the IAS was notorious in those days.

Chairman, Union Public Service Commission
2007

Play Days

Ravi Baswani

Somewhere in the middle of the seventh decade of the last century, I was approached to act in a play co-starring BanwariTaneja (an old friend) and today's sensational teenage idol film star Pankaj Kapoor, Shahid Kapoor's father. All this in Delhi.

The other thing which attracted me to giving my assent to the project was the content and treatment of the play. The play was **Sabse Neecheka Aadmi**. This was my first - albeit indirect- interaction with JP.

The one-to-one meeting held further surprises. What was this tall (actually not-so-very), dark, handsome man doing in the IAS?!! Surely writers and poets are supposed to be doddering old men!!

JP also ought to have been in films - he would surely have cut a mighty fine figure, prancing around trees singing merrily or bashing the daylights of the nasty villain!

But then such is the lot of all us artistes! (Please

forgive me for audaciously including myself in such a list!) 'Doomed' to be in the wrong place all the time!

He, however, chose to defy such a destiny and soon, quit the civil servant's job (There is a GOD!) and ever since, has single-mindedly pursued his passion - devoted only to poetry and stories and plays.

But I digress - back to the play...

The play happened and went away. JP mentioned that on his last play's - **Suryast**, I think -

opening night, he had stated working on his next play right away; unfortunately, that hadn't happened this time since he was not very happy with the direction, and the play could not get out of his system. This had me worried; so, a few years later, I directed the very play and to my utter satisfaction, a day later, JP informed me that the previous night, he had begun working on his new play!!

He surprised me again shortly thereafter, when he agreed that I could translate that play into English! After I translated the play it was published first in **Enact**, a theatre magazine published from New Delhi, and later, in book form. So, whatever I have indulged in ever since, the blame lies entirely with Mr. Das!

He has all these years, remained a godfather to me. Always warm, encouraging, counselling.

For which, my eternal thanks, JP.

2008

Bureaucrat of a Rare Kind

Dr O P Kejariwal

In everyone's life, there are moments, persons and incidents which make a long lasting impression, some of which one remembers and treasurers for a long, long time. Thus, there is one incident, and with it, is associated one person whom I remember even ater three decades or so. The incident goes like this:

In the late 1970s, I was an editor in the Publications Division of the Government of India. We decided to publish a reprint of the book **Financial Control in a Welfare State**, and the task fell on me. After going through the book, I felt it needed updating, and there was one piece of information there which had to be approved by the Ministry of Finance. In reply to the letter which went from our Office to the Ministry, we were asked to contact a Joint Secretary there. I, being a junior person in the hierarchy, was asked to ring up his office and ask for time. Even after these three decades, I still remember, we were given

the first appointment, at about 9 or 9.30 in the morning. I together with my Joint Director, Shri Y. L. Chandoke, reached the office some minutes before time. After we announced ourselves to his P.S., we were asked to wait on the sofa. And then, just when it was time, we were called in.

It was a big room. In front of us was a dark table and there was this Joint Secretary sitting there. The name - J. P. Das. On the table, in front of him, was only one file, and that was ours. He welcomed us and before we could explain our case to him, he told us of his decision. It was obvious that he had gone through our entire file, studied the case and had his decision ready for us. In about five minutes, we were free and out of his room, with a sigh of relief.

This incident has remained embedded in my mind for the simple reason that in forty years of my service in Government, I have come across few instances of such neatness and promptness on the part of a government official. Not for him our recitation of the case, his calling over a number of subordinates to join him in a lengthy discussion and finally hand out a decision leading to nowhere. In fact, the only other instance of a similar disposal of a government case which has remained in my mind was my meeting with ShriJagmohan, while he was Minister of Urban Development. There was a personal problem on which he had to give his approval. I had not met him earlier but I found the same efficiency there. I

was given an appointment, shown into his room, welcomed with a smile, found my file in front of him and before I could open my mouth to explain the case - as is usual on such occasions, with the bureaucrat or the politician having little time to spend on files relating to what would be minor matters for them - he had given me his decision. And I was out of his room in less than five minutes, just as in the case of Shri J. P. Das earlier.

After this incident, I lost track of Das Saheb. Now, I heard of him as a poet. When I next met him at a literary get-together, I introduced myself to him and asked him if he remembered the incident. He, of course, did not, probably because it was not as unusual for him as it was for me. But he was obviously pleased to hear me recount it. He called out to some persons, including Shri RajendraYadav, the editor of the prestigious Hindi magazine **Hans**, and pointed me out to them saying, 'See, he is proof that I also did some work as a government servant.'

It saddened me, however, to know that he had sought voluntary retirement from government service some years before he was actually due for retirement. I did not ask him for the details, but I think I know the reason. Having retired myself after seeing it all, I can imagine how difficult it would be for a person who thinks like a poet and acts like an honest and committed civil servant to survive in the bureaucratic structure that we have today. The system can hardly tolerate such persons. But if

a person like J. P. Das has opted out of the system, it is not his loss as it is for the country. And because the system cannot tolerate persons like him, it is full of persons of the other kind - dishonest, inefficient, almost illiterate and totally without a vision. The results are there for anyone to see - one does not have to spell these out. It was all summed up by P. C. Alexander, one of our most eminent civil servants when he said: "It is the bureaucrats who have failed this country. *

*An observation made in a keynote address at the first National Convention of the Information Commission, set up under the Right to Information Act-2005.

Central Information Commissioner, New Delhi,
2007

At the Children's Films

Elisabeth Lysander

It was in November 1989 — on my third trip to India — that I was first introduced to Dr JP Das. MsJaya Bachchan, at the time chairperson of CFSI (Children's Film Society, India) and vice-president of CIFEJ (the International Center for Children's Films) welcomed Board members from both organizations to an informal gathering at her home in Delhi before the start of the International Children's Film festival.

We were all brought together from various parts of the world because of our commitment to children's films and children's culture. At the time I was responsible for the children's film section at the Swedish Film Institute, a position which meant import, distribution and exhibition of children's films - activities close to the ones of CFSI. I was also a relatively new Board member of CIFEJ and eager to make international contacts.

In the international group we were all pleased to

meet Dr JP Das, an acclaimed poet and writer as well as a learned scholar. JP Das had become involved in children's films through jury work, moderating seminars and Board work at CFSI. This made him a knowledgeable colleague in the field of children's films.

I recall JP Das from our first meeting as an open and curious person with an understated humour as well as a certain distance around him. Children's films, Indian mythology, political questions as well as lost luggage and everyday problems were easily discussed during bus trips to the festival, sometimes at the same time as solving a cross-word. We soon became friends, exchanging views during frequent bus trips on bumpy roads to and from the children's film festival. A year later, in 1990, J P Das visited the Nordic Children's Film Festival in Turku in Finland as well as a Theatre Festival in Stockholm. In fact, although I have not seen JP Das in many years, we have still remained friends.

Swedish Film Institute
2007

To Know JP

Madhu Kishwar

My first meeting with JP was not the kind that would automatically trigger off an enduring friendship. I met him at a dinner party given by a common friend. As I stood with some friends engaged in an animated conversation JP joined the group. He waited for a quiet moment to tell me that he would like coming and working as a volunteer with **Manushi**. Till then I knew nothing about JP or the fact that he is one of the most respected bureaucrats and literary writers of India. He had a glass of whiskey in his hand and I was enjoying red wine. Since in those days, we had rather sad experiences with several men who would come pretending to have an interest in **Manushi** but were mainly interested in flirting with me, I did not take JP seriously and in fact told him with a laugh: " Come to me when you are sober. I don't discuss serious matters with people after they have had several drinks." I did not know at the time that JP never gets drunk and never

makes loose statements or unmeant commitments. Anybody else would have taken real offence and dismissed me as an arrogant and rude person. But JP did not.

He tells me that he actually phoned me the next morning and repeated his offer. I don't remember that particular conversation but apparently at that point I did not make any attempt to involve JP in **Manushi**. This is indeed most unlike me because we always welcomed all kinds of volunteers no matter what their background and capacities. But they say these matters are predestined.

It was a couple of years later that I finally connected with JP at my initiative without remembering our earlier encounter. Someone had submitted to **Manushi** for our consideration a translation of *Lakshmi Puran* in Oriya. The story itself was fascinating but the translation was not very good. So I went hunting for someone with good literary knowledge of Oriya to do a fresh translation. My search inevitably led me to JP. The person who referred JP as the best person for the job told me also told me about his literary and other achievements. I phoned JP with some nervousness thinking a famous author and a former IAS officer is likely to have a lot of airs. But JP was very welcoming and asked me to meet him at IIC and join the party he had given in honour of Pratibha..... who had just received the Gyanapeeth award that year. JP very graciously accepted to do the translation and delivered it promptly on the promised day. It was only a few days later that he reminded me of his earlier offer to volunteer

for **Manushi**. I felt very foolish for not having grabbed the opportunity at the time and decided to make up for it by making JP an integral part of **Manushi**. Very soon JP was invited to be a member of Manushi Trust. Since then he is not only a valuable fellow Trustee but also a very dear friend of **Manushi.**

There are several things that make JP stand apart. The most endearing thing about JP is that he has remained childlike in his simplicity and straightforwardness. Also he sets his own standards. He has kept his needs limited and never chased material success. His life is as simple and as uncluttered as can be. He will do what he promises and never promise what he cannot do. On top of it all he is capable of deep affection without expecting much in return. Most important of all, he is incapable of malice or greed. He sets his own standards of what he considers good life and will not compromise his integrity for any worldly or even otherworldly gains. He is one of the few persons I know who does not surrender himself to jealousy. He delights in the achievements of others and does not feel threatened by the success of fellow writers or bureaucrats. It is only later I realized that JP also left a deep imprint in Orissa because of his uprightness and exceptional integrity as a bureaucrat. He is quintessentially an Oriya but his artistic and moral sensibilities encompass the whole of India while he is at the same time a true citizen of the world.

I have not yet met a single person from JP's circle

of friends whether from Orissa or Delhi or anywhere else who does not speak highly of him. To know JP is to know what it is to live a life of integrity, to know JP is to know how to maintain your innate dignity even when surrounded by corruption, sycophancy, greed, corruption and undignified one-upmanship. To know JP is to know how to live by one's own conscience without becoming pompous or intolerant of others who choose other standards and ways of living. To know JP is to know how to give without claiming returns. To know JP is to know that a warm and caring friendship is possible between men and women without a trace of manipulation or power games of the kind men often play with women. To know JP is to know that life ought not be treated as a rat race. I not only deeply cherish my friendship with JP but also feel proud of the fact that he is very fond of me. I was deeply honoured when he chose to dedicate his book of poems to me. Our friendship has the kind of platonic purity very rare to find in the world of today.

Editor, Manushi
2007

My JP Da

Himadri Banerjee

My eagerness to meet Sri Jagannath Prasad Das grew after I had read his **Desh Kaal Patra** (2001). A serious Oriya scholar rom the Ravenshaw College drew my attention to this particular book. He advised me to read it for understanding nineteenth century Orissa. I completed the novel perhaps within a week. It let behind a deep impression on my mind. It was beyond my understanding how one could write such a fascinating novel based on diverse historical source materials. I believed that if a creative artist follows historical details as thoroughly as possible, it would create an adverse impact on his literary style. I was also under the impression that this form of dependence is likely to affect one's literary imagination. Besides, a master artist draws his literary outline as per his understanding of the past and he cannot adhere to every detail mentioned in any historical source. This methodology is bound to affect his style of presentation. In

Desh Kaal Patra, I found that truthfulness to historical details has not been abandoned by Jagannath Prasad Das in favour of artistic presentation. He could prove that in a novel, creative imagination of the literary artist is as important as his mastery over the smallest historical details. I was spell-bound.

As soon as I had completed my reading of it, I conveyed my appreciation to the author. I wrote a letter expressing my deep love. I received a brief reply within a week. He also gave me his telephone number. I gave him a call and then I heard his voice from the other end. After the initial formalities, I asked him: "How would I be addressing you?" His prompt affectionate reply was: "Call me JPDa." I could not oppose him. As many of my Bengali friends of Delhi call him by this name, I followed his advice. From then on he became my JPDa. He promised that he would certainly meet me during his next visit to Kolkata. It was my good luck that he came to Kolkata in course of another three to four months towards the end of December 2001.

Perhaps another point of his character also merits attention. My interest in him multiplied when I came to know that he had taken voluntary retirement from the Indian Administrative Service so that he can devote his life more seriously as a litterateur. His decision to walk out of the domain of power and authority associated with administrative hierarchy and visit the villages of the *Chitrakars* of Puri district as a commoner in connection

with research on the *pata* painters also made me feel that he has the courage to suffer pain and difficulty for pursuing his mission in life. His deep commitment to his mother tongue in an age when many of us have become a bit crazy for mastering the art of writing first rate English at the cost of ignoring the emotional call of our mother tongue, put him in a position which one would not generally come across in his everyday life. In this sense I also regard him as one who stands above many of our contemporaries.

Later on I had the privilege of meeting him personally in Kolkata. I was overwhelmed by his ingenuity. His informal as well as kind touch made me an even more connoisseur of him. What impresses me most deeply is his readiness to listen to the views and problems of others and encourage any beginner in the field of literary creation; This openness of heart as well as appreciation of others is his personal distinctiveness. JPDa is a man who sincerely tries to see the best in others. The way I was welcomed by him and encouraged to carry on work on the Orissan past still remains an invaluable experience of my life. It prompts me to ignore many of my earlier bitter experiences in the City of Love.

In this year, I also had one more occasion of talking to him in a meeting in Bhubaneswar. Here he was to deliver an important lecture on many relevant issues in the contemporary Indian translation scenario. After the meeting was over, he interacted almost with everyone who

was looking forward to meeting him. He tired to communicate to many of them at a personal level. Since I was not a local man, he asked me whether I had taken my tea and then he made my return journey comfortable by requesting one of his close associates to drop me at my guest house. This form of gesture also makes him special as a person.

Professor of History
Calcutta University
2008

A Poet Apart

Subodh Sarkar

I always greeted Mr J P Das with a red rose and an imaginary red carpet whenever he came to Kolkata for a Bengali adda. It was about 15 years before I met him in Delhi when I had a strong idea that he must be an angry man who refused a national award and became a controversial writer of national repute. It happens everywhere, every time, If you accept an award, nobody is bothered but if you say no to it, it gets momentum of its own. I don't know why did he do this, I don't want to, either. In democratic space, one has the right to refuse anything he dislikes.

One thing about JPDa I immensely like is his multilingual mind that has made him popular with non-Oriya poets and readers in India. He is fluent in four languages— Oriya, English, Bengali and Hindi. Not a matter of joke. How many of us in Kolkata can speak Oriya and Hindi? Oriya is our next door language. Annada Sankar Roy,

master of Bengali literature who revolutionized Oriya poetry but ironically failed to do so in Bengali, had created a great admiration in our mind for Oriya literature. It was J P DAS who became the torch-bearer from the other end to bridge up the yawning gap between us and the Oriyas.

We had a lot of addas in Kolkata and Delhi. I recharge my decaying battery every time I meet him. He is a ready reckoner with a sort of database of Indian writers' who's who. He knows who writes what—who is bad, who is good, who is ugly. But he has that decency of a gentleman not to speak ugly things about ugly men. I have always chosen to call bad a bad but he has the right choice of selecting silence to speak volumes about them. This is what I try to learn from him, but I soon realize what is art for him is a black art for me, so I don't practice 'black art'. I toil to conquer him by my own magic.

He seems to have an unquenchable thirst for three elements of human life – poetry, adda, and women. He puts all these three things together into a bowl of soup for Indian readers but he has never been in any soup himself. A poet, according to a school of Tibetan Philosophy, is like a fly who can climb out of any sorrow if it can fly. He has a special taste for drinks, very special eyes for aesthetics, and very good ears for poetry.

One last thing about him. He discovers places in Kolkata that we hardly know of. Whenever he finds it he gives me a call to come to his new place to have an adda. But when he does not call me, it does not mean he does

not find a good place.

All of us are in search of a good place. J PDa, did you find a new one last time in Kolkata?

Yes. I must mention here one of the most remembered addas I had with JPDa. It was a spacious apartment with long corridors and verandah full of flowers. To my utter surprise, I discovered a beautiful woman seated royally, frail in shape, very graceful in movements. JPDa took me and Mallika to the lady: "This is Nandini Satpathi." I was stunned, I said in a little louder voice to rise above the shock, "Yes I knew you from your photographs but you are more beautiful, more ravishing in flesh and blood." She replied with a smile that seemed like eternity," I like poets". Like a naughty boy I asked her, "Have you ever fallen for any poet?" She readily answered 'Yes'. I looked at JPDa, busy hiding a feeling which was truly clandestine at that moment.

Reason with Equanimity

Paul St-Pierre

The first time I met J.P. Das was in the mid-1990s. I was involved in a research project on translation in Orissa at the time and my research assistant, Santosh Kumar Padhy, told me that J.P. would be a good person to interview. And of course he was. J.P. knows a great deal about many subjects, and in particular about Orissa, and one of his most admirable traits is his willingness to share the knowledge he has. A few years passed before we were to meet again and collaborate on translations and editions of his own work - one book of short stories, **Dear Jester**, in collaboration with Rabi Swain, and two collections of poetry: **Lovelines** and **Dark Times**. These were occasions for me to see J.P. at work - responding immediately to queries and offering pertinent advice, checking the translation against the original and suggesting improvements, all with great attention to detail and a light and sure hand. It is a pleasure to work with as careful a reader

as J.P., especially when that reader is also the author and is willing to entertain different possibilities and not simply those that originate with him. This is another essential trait of J.P.'s character: being open to new possibilities. In addition to giving an insight into J.P.'s creative process, these collaborations made visible another, more personal side. When I pass through Delhi or he comes to Bhubaneswar, we meet, as well as in other cities if our paths happen to cross. His days and evenings are usually meticulously planned, but at the same time there is room for impromptu encounters. And he is always attentive to what others may wish to do. Enjoying the open-endedness of wide-ranging conversation, structures are nevertheless also important for J.P. - evenings usually end at their appointed time, but can on occasion unexpectedly continue late into the night. The contradictions J.P. combines within himself become the material of his work - as both an observer and a participant, at once eminently social and yet also very private, personal but an iconic figure too. Always of good counsel, J.P. never hesitates to speak his mind or take a principled stand. In this J.P. fulfills the definition of a philosopher as "a wise person who is calm and rational, who lives a life of reason with equanimity."

Professor, Translation
University of Montreal
2008

The Infinite Lightness of Being with JP Da

Nirmalkanti Bhattacharjee

He can be described as tall, dark and handsome a la Mills and Boons. One can further add, he has a pair of blazing intellectual eyes, he often flashes a bright smile which women find irresistible, he has a lovely dress-sense which makes him distinctive in a crowd. One can thus go on and on.

But first things first. How did I meet JP.Da? In fact, I first 'met' him verbally, over the telephone. I was working at the Kolkata office of the Sahitya Akademi then. It was early nineties of the last century. He had just turned down the Sahitya Akademi Award for personal reasons. But I was in possession of a manuscript of the Bangla translation of his poetry-collection **Ahnika**, which had been selected for the award. It made fascinating reading and I very much wanted to publish it for the benefit

of the Bengali readership. But will the angry old man allow the Akademi to publish it? Taking courage in both hands I called him. There was a jovial and compassionate voice at the other end which reassured me that if I found the translations good, I could very well go ahead and publish it. He had nothing against Sahitya Akademi and he would gladly send me a letter clearing the copyright. So, my first encounter with the alleged angry old man turned out to be quite friendly. Perhaps it was a propitious omen. I was destined to enjoy a wonderful friendship with him in the years to come.

I got to know a little more of J.P. Da when he contacted me sometime around 1995 in connection with a poetry workshop being organized at Kolkata by the Poetry Society (of which he was an office bearer) and the British Council. But my close association with him really began after I joined NBT and moved to Delhi in 1998.1 started meeting him formally in various forums and also on personal level through many common fiends. I began to discover a person who was warm and helping, a mind which was logical, analytical and amenable to reason , a companion who can brighten up your mood with his lovely sense of humour, a courageous soul who would not mince words even in the presence of high and mighty and a friend who can be depended upon through thick and thin. I latter myself into believing that perhaps he also liked me. Slowly but steadily we started meeting on one to one basis also, sometimes at his place, some-

times at the India International Centre, or Press Club or Curzon Road Officers' Club. So much so that a common journalist friend Humra Kureshi once pulled my leg saying with a glint in her eyes, "How come when you have a 'date' with JP, you drop everyone else and run". Alas, when would our women be able to comprehend the true meaning of male bonding!

That brings me back to women finding JP irresistible. Humra Kureshi was one of the many in a long list. French author, philosopher and feminist thinker Catherine Clement (author of the controversial book **Edwina and Nehru**), **Manushi** editor Madhu Kishwar, Hindi poet Sunita Jain, novelist Nayantara Saigal, scholar and translator Meenakshi Mukherjee - to name only a few. Once I bumped into Madhu Kishwar at JP's Hauz Khas house. We had a pleasant evening talking about everything under the sun, including her thyroid problem. As she left, she forgot her mobile phone which she collected the next day. I learnt that long back in another such get-together she had removed her shoes and socks to sit comfortably tucking her small feet under her on the sofa. While leaving, she forgot to collect her socks. I insisted that these were all Freudian slips. In her desire to meet JP again, her subconscious mind played these tricks. I even alerted JP Da that in future she might leave more intimate items causing severe damage to his domestic peace! Of course, I would never dare to suggest this Freudian interpretation of mine to Madhu

Kishwar, the fiery feminist.

For the last few years, J.P. Da's annual winter party at the Press Club has become the talk of the town. It happens in the third week February, precisely on the evening of Sahitya Akademi Awards Presentation ceremony. Originally planned in the honour of the Oriya Award winner, it has now become an occasion for celebration for the sake of celebration. Otherwise, why the party this year when Oriya award virtually turned out to be posthumous? For some strange reason, the place of Oriya awardee was promptly yielded to the Bengali awardee who presented a tragic-comic spectacle as he was hard put to negotiate the Delhi winter. Of course, JP has a close Kolkata connection and he has known this Kolkata poet for quite some time.

The party is fun. One meets a galaxy of writers, poets, scholars and intellectuals. And a host of lovely women - both young and old. It is in this party that I had a long talk with Nayantara Sahgal on the state of Indian English fiction today. Hindi novelist and **Hans** editor RajendraYadav, usually chaperoned by a lovely lady, Delhi University Professor and author HaishTivedi, Madhu Kishwar, former Secretary of Sahitya Akademi K. Satchidanandan, Bengali poet and fictionist Sunil Gangopadhyay etc all are regulars, apart from the illustrious Oriyas of Delhi, like Justice G.B. Patnaik, former DDA Vice Chairman P.K. Hota, former Chairman of UPSC P.C.Hota, academician and English Professor

Sumanyu Satpathy, former Vice-Chancellor G.K.Das and others. Somehow I got involved with this annual event right from its inception. Preparing the guest list, booking the hall, finalizing the menu of snacks, food and drinks—we do all this together. This year, however, my burden was somewhat lightened by Amarendra Khatua, JP's foreign service friend and his dazzling wife, Ambika. With her Punjab royal family background Ambika inspired awe among the Press Club staffers and virtually bullied them into agreeing to all our demands.

As the snacks make rounds and spirits flow liberally, we all wait for the grand entry of Devdas Chotray, a former Civil Servant and current Vice-Chancellor of Ravenshaw University, Cuttack. He always comes late but eminently compensates for it by binging in tow a beautiful woman, sometimes even two, and oftener than not a foreigner to boot. Buoyed by wine every man would wait with bated breath when Devdas would introduce her. One is eminently amused to observe the subtle competition among the menfolk to engage her in conversation. I often wonder with a twinge of jealousy how and why Devdas Chotray and RajendraYadav are always accompanied by so many attractive women! Believe me, I have never seen Devdas binging the same lady twice.

JP Da gets irritated if people come late or leave early. He is punctual to a fault. In other people's party, if he is invited at 7 p.m., he would reach at 7 p.m. and embarrass the hosts for they are not yet ready to re-

ceive the guests. Not that he does it to spite anyone, but he refuses to learn the lesson that it is a part of Delhi culture to go to a party at least 45 minutes later than the appointed hour. I appreciate his punctuality when there is a serious business to accomplish or when there is an appointment in front of a theatre or movie hall. But I have always argued with him that in matters pertaining to pleasure one needsto be a bit more accommodative and one should not put too many restrictions on leisure hours. As I find him incorrigible in this front, I derive a vicarious pleasure by often subverting his plan. For example, sometimes he invites me home for a drink, but while fixing the appointment over the phone he would softy hint that the session would be from 7.30 to 9 p.m., Ok? Ok, I say timidly. Then as the clock ticks towards 9, 1 deliberately ask for another dink. He graciously offers it, albeit mixing it a little too quickly. Another half -an-hour passes away. My glass is empty. While talking he sharply glances at the clock. I refuse to notice it. Finally, his groomed sense of social nicety makes him surrender. He asks, would I like another dink, hoping against hope to hear 'no thanks'. But I say non-chalantly, 'I won't mind really'. Thus once his original schedule is destroyed, he gives up and starts warming up to the situation, when the adda may continue upto midnight.

Once or twice at Kolkata, where we occasionally visit together for the meeting of Raja Rammohun Roy Library Foundation, both being Members, I have even

made him stay back much beyond midnight in parties at my various fiends' house (who are, of course, now his close friends too!). My action was always motivated by my desire to subvert his declared plan of leaving at 10 o'clock (you people continue, but I've to go, you know). On one such occasion, at 2 a.m. when I went to drop him, we found that he had been locked out of the gate of his guest house. The gate was tall. I pulled his leg saying that with his kind of ramrod straight physique, he could perhaps climb this gate ten years back. He was in high spirit. Pat came his reply, why not even today? I goaded him on. To my utter amazement, he really did climb the gate and jumped down on the other side without much damage to his bones, baring a few bruises here and there. He was only seventy at that time!

There is a footnote to this incident. The driver of my friend's car who was assigned the duty of dropping us to our pads happened to be an Oriya. He knew about JP and respected him a lot. He did not approve of a great Oriya climbing and jumping down a gate at wee hours of the morning. Somehow he held me responsible for the whole episode and reported it to his employer. I got a severe tongue-lashing from my fiend next morning.

Not that I appreciate everything about J.P. Da. I strongly resent some of his actions. One such is his going away to the U.S. every June for three months, ostensibly to accompany his great wife (a wonderful per-

son by her own right) or to help out his daughter there. But I have a sly suspicion that he leaves all of us just to flee the hot summer of Delhi and enjoy the cool sojourn of Chicago. June is approaching and my resentment growing.

Director, K.K. Birla Foundation,
2008

My Father My Friend

Mona Das

My father was like a friend to me when I was growing up. He always treated me like an equal even when I was very young. He would talk to me about everything very freely and openly.

He was a big favorite amongst all my friends because he was unlike any other parent in those days. Till today, they all remember how fun he was and he is always a role model for them as a parent. He also always had a great sense of humor and we used to laugh a lot together. He could relate to my sense of humor at every age and used to tell me many jokes and fool around at my level. He could be quite silly and do silly and funny things that we could laugh over together. We used to do character sketches of people and laugh together. He always encouraged me to try everything and experience all kinds of things. If he saw a great movie, he would come back and encourage me to also go and see it and would

drive me there. He exposed me to all the arts and all kinds of wonderful things and experiences that have enriched my life greatly. He never put any pressure on me for anything and never imposed any expectations upon me. I always felt that no matter what I did, he would support me. When I chose to marry outside our community, he never once made me feel that I had done something unacceptable. He was as accepting of that as he always was of anything I did. He has been an extremely loving and caring father and I have never had any differences with him, probably because he has chosen to keep it that way. He has the amazing ability of accepting everyone just as they are. That is why he is very easy to be around and he doesn't get disappointed by anything as he doesn't have any expectations.

He is a great grandfather to my children. He relates to them as someone of their age. The things I admire about him and hope to emulate one day are how he never puts anything off till later. Any time he has to do something, he does it immediately so he is always current with everything. The other thing is how organized he is about everything. He even has all the report cards and letters from my childhood and also saved everything from my kids and gave them to me recently.

Another thing about him is how handy and skilled he is around the house. He can fix almost anything that needs fixing. He can salvage anything and everything and has helped us so much around our home to fix and

set things up. He likes to be busy and never looks down on doing anything. He is willing and happy to do any work that needs to be done. Actually, I can't think of anything that he cannot do. He is extremely self-sufficient and can cook, stitch, iron, clean and take very good care of himself and there are countless times that I have left my children alone with him and he has taken care of them single-handedly and they always enjoy their time with him because he is like a kid with them and at the same time treats them as individuals.

Another great thing about him is that he is very direct about everything. He lets you know his mind very clearly so you always know where you stand. There is never any misunderstanding. All of his qualities make him a very unique person of his generation, times, circumstances and culture. He has lived life mostly on his own terms and not many people can claim that about their lives.

2008

Aja Booja

Saachi Das Kuwayama

My grandpa, who I call Booja because when I was a baby, I mislearnt the word “Aja”, is the most perfect grandfather in the world. Not only is he kind and caring, he is also very smart and funny. My sister and I always look forward all year long to see him every summer. Whenever we are with Booja, we have a lot of fun and spend every single free minute with him. He acts like he is our age when he is with us and does everything with us. He helps us with anything that needs to be done, makes food for us, plays with us and we have a great time. At night, the three of us lie together and tell stories and jokes until late at night. He is so simple and fun that I forget he is such a famous writer. But he is a huge inspiration in my life and I hope to read all his books one day.

2008

He's Smart

Heena Das Kuwayama

I love my Booja- that is what I call my grandfather.

He plays with me whenever I want and he helps me whenever I need help. He teaches me lots of stuff, some of the stuff is good but some of the stuff is how to be naughty. He hugs me and makes me feel better when I am sad. He does lots of fun things with me and takes me to lots of places. When we spend summer together, we do everything together. We eat, sleep and play together and have lots of fun. He is the most fun grown up I know. He can fix anything that is broken and takes care of any problems we have. He is really smart.

2008

Always My Friend

Jaya Bachchan

This is a long time commitment to a colleague of mine, Dr. J P Das, who I was very very fortunate to have been associated with, in the Children's Film Society of India. We have spent some wonderful time together. Dr.Das and others were very senior people, but they became my friends and helped me and supported me. I don't think we could have done what we did in those few years. I think those were the best years of the Children's Film Society.

When I was young and in school, while getting the report cards, our mother used to see the score of subjects like maths, but my father used to always see the last page of the report card which said attendance:100% and conduct: good. For him that was more important. He always told me, it's good to get great marks but it's very important to be a good human being. I have always appreciated good people whether they are on top or they are struggling writers, actors or just human beings, but

good people. I am here today because of a good person.

So Dr. Das, I am going to read your book and I will tell you and give you my 'expert' opinion. But now I am here because of you. Because you are a good person, a good human being: outspoken, simple and clean. I understand that language better than any other language. And you will always be my friend.

I am sorry I took so much time to come to the book release, but I am here. All is well that ends well. I wish you great success and I hope that in this volume there may be something that's good enough for me to produce and act in. It will be such an honour. I am not a theatre actor, but acting is acting. It does not matter. I have been looking for a subject where I can play a part whether it is in theatre or on screen. I am hoping and I am wishing that I will get one from this book. Thanking you for inviting me. And let me tell you, these are wonderful words to say, that the house is full for so and so; but that's not true. What I can gather, if I have any observation power, that it is for this pure work of literature and for you. Thank you all for coming here and giving respect that is due to a writer. I come from a family of writers and am married into a family of writers and it's a very very important aspect of my life. So thank you all and thank you for calling me to release your book, Dr. Das.

(At the release of Complete Plays)
13 October 2012

J P Das (Jagannath Prasad Das, born in 1936) is a leading author and art historian of India today. He writes in Oriya, but most of his books have been translated into English and major Indian languages, earning him an all-India readership and several awards and distinctions. His innovative research, particularly in the field of traditional Orissan painting, has brought into limelight Orissan art, tradition and history at national and international levels.

Besides being a prolific author and art historian, Das is also a painter and pioneer in modern theatre movements in Orissa. He made a significant contribution to the promotion of children's films in India. He is one of the founders of the Poetry Society of India to help young poets develop and publish their work.

J P Das resigned from the Indian Administrative Service in 1984 to devote all his time to writing, research and cultural activities. He lives in Delhi. He feels as much at home in metropolitan Delhi as in rural Orissa, his native state.

In **Jagannath Prasad: Bandhutara Asara** (Jagannath Prasad: A Circle of Friends) some of J P Das's friends write about him: as a student, teacher, researcher, author, administrator- and more importantly as a friend.

J P Das (Jagannath Prasad Das, born in 1936) is a leading author and art historian of India today. He writes in Oriya, but most of his books have been translated into English and major Indian languages, earning him an all-India readership and several awards and distinctions. His innovative research, particularly in the field of traditional Orissan painting, has brought into limelight Orissan art, tradition and history at national and international levels.

Besides being a prolific author and art historian, Das is also a painter and pioneer in modern theatre movements in Orissa. He made a significant contribution to the promotion of children's films in India. He is one of the founders of the Poetry Society of India to help young poets develop and publish their work.

J P Das resigned from the Indian Administrative Service in 1984 to devote all his time to writing, research and cultural activities. He lives in Delhi. He feels as much at home in metropolitan Delhi as in rural Orissa, his native state.

....

In **Jagannath Prasad: Bandhutara Asara** (Jagannath Prasad: A Circle of Friends) some of J P Das's friends write about him: as a student, teacher, researcher, author, administrator- and more importantly as a friend.

....

www.timepassbooks.com

cover : saroj bal

ISBN 9788190853190